

Et tilknytningsperspektiv inn i trosopplæringen i Den norske Kirke.

Kan tilknytningsteori være nyttig for å se på relasjonen barna får til voksne som de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak i Den norske kirke?

Kine Elise Østerud

Veileder

Lars Johan Danbolt, professor i rel.psyk/sjelesorg

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved

Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen

Det teologiske menighetsfakultet, 2016, Høst

AVH5020: Masteravhandling (60 ECTS)

Studieprogram Master i kristendomskunnskap

Antall ord 30 190

Sammendrag

Dette prosjektet er et forsøk å se om en sentral teori innenfor religionspsykologien kan være nyttig for å se på relasjonen barn får til voksne som de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak i regi av Den norske kirke. Oppgavens problemstilling er; *kan tilknytningsteori være nyttig for å se på relasjonen barn får til voksne som de møter i forbindelse med trosopplæringstiltak i Den norske kirke?* Teorien det blir gjort rede for og tas i bruk for å se på relasjoner i Den norske kirkes trosopplæring er tilknytningsteori. Når begrepet tilknytning brukes i utviklingspsykologien, er det som en oversettelse av det engelske ordet attachment som er et uttrykk for at noe mindre knytter seg til og blir avhengig av noe større. Tilknytningsteori handler om samspillet mellom tilknytning og omsorg. Samspillet omfatter omsorgspersonenes evne og vilje til å dekke barnets behov og gi det trøst, beskyttelse og trygghet i farlige situasjoner slik at barnet skal kunne utforske verden mest mulig risikofritt. Metoden som er benyttet for å forske på dette er en strukturert observasjon av tre ulike trosopplæringstiltak. Funnene sett i lys av teorien gjør det mulig å konkludere med at tilknytningsteori er et nyttig verktøy å ta med seg inn som trosopplærer i Den norske kirke blant annet fordi den gjør voksne mer bevisst på viktige mekanismer ved barn og foreldres relasjon til voksne mennesker i trosopplæringen.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Innholdsfortegnelse	2
1. Innledning	5
1.1 Problemstillingen	6
1.2 Oppgavens disposisjon	7
2. Litteratur	8
2.1 Trosopplæringen i Den norske kirke	8
2.1.1 Gud gir- vi deler	9
2.1.2 Størst av alt- trosopplæringens innhold	11
2.1.3 Trosopplæringens oppbygging	11
2.1.3.1 Trosopplæring de første 5 leveårene	12
2.1.3.2 Trosopplæring for barn i alderen 6-12 år.	13
2.1.3.3 Trosopplæring i ungdomsårene, 13-18 år.	14
2.1.4 Hvem er de voksne i trosopplæringen?	16
2.2 Tilknytningsteori	17
2.2.1 John Bowlby	18
2.2.1.1 Så vokste tilknytningsteorien frem.	19
2.2.2 Mary Ainsworth	21
2.2.2.1.Fremmedsituasjonen	22
2.2.3 Utvikling av tilknytning	24
2.2.3.1 Småbarns reaksjon på separasjoner fra foreldrene	26
2.2.3.2 Den tidlige tilknytningens konsekvenser	27
2.2.4 Mer om indre arbeidsmodeller	28
2.2.5 Fra førskolealder til tidlig tenåring i et tilknytningsperspektiv	30
2.2.6 Tilknytningens betydning i voksen alder	32
2.2.7 Trygg base, trygg havn	33
2.2.8 Tilknytning, religiøsitet og åndelighet	33
2.2.8.1 Gud som trygg havn og base	35
2.2.8.2 Utvikling av gudsrelasjon	36
2.2.8.3 Forbindelse mellom foreldrerelasjon og gudsrelasjon?	38
2.2.9 Tilknytningsteoriens bruksområder	40
2.2.9.1 Klinisk spebarnspsykologi	40
2.2.9.2 Tilknytning i fosterhjem	42
2.2.9.3 En teoretisk samspillmodell	44
2.2.9.4 Barneoppdragelse i tilknytningsperspektiv	45

3 Metode	48
3.1 Refleksjon over valg av metode	48
3.2 Observasjonsmetoder	50
3.2.1 Måling av tilknytning i de to første leveårene.	51
3.2.1.1 Mer om Fremmedsituasjonen	52
3.2.1.2 Attachment Q-sort (AQS)	57
3.2.1.3 Refleksjon over måling av tilknytning i de to første leveår	57
3.2.2 Måling av tilknytning i 2-4 årsalderen	58
3.2.2.1 Refleksjon over måling av tilknytning i 2-4 årsalderen	60
3.2.3 Måling av tilknytning i 5-7 år alder	60
3.2.3.1 Seksårsgjenforeningssystemet	61
3.2.3.2 Separasjonsangsttesten (SAT)	62
3.2.3.3 Refleksjon over måling av tilknytning i 5-7 årsalderen	63
3.2.4 Måling av tilknytning i 8-14 årsalderen	64
3.2.4.1 Refleksjon over måling av tilknytning i 8-14 årsalderen.	64
3.3 Utforming av strukturert observasjonsskjema	65
3.3.1 Gjenforeningen	65
3.3.2 Samspill	66
3.3.3 Kontaktsøking	67
3.3.4 Avskjed	68
3.4 Tilleggsopplysninger under observasjonen	68
3.5 Etske hensyn	69
4 Resultater	70
4.1 Systematisering av resultater.	70
4.1.1 Observasjon 1	70
4.1.1.1 Resultat av strukturert observasjon 1	72
4.1.1.2 Intervju med T1	73
4.1.2 Observasjon 2	74
4.1.2.1 Resultat av strukturert observasjon 2	75
4.1.2.2 Intervju med D	77
4.1.3 Observasjon 3	77
4.1.3.1 Resultat av strukturert observasjon 3	78
4.1.3.2 Intervju med trosopplærer observasjon 3	79
4.2 Analyse av resultatene	80
5 Drøfting	81
5.1 Vurdering av litteraturen	81
5.2 Vurdering av metoden	82
5.3 Drøfting av resultatene	83
5.3.1 Tilknytningstyper	84
5.3.2 Lokale forskjeller	85
5.3.3 Tilknytning til Gud	85

5.3.4 Observasjon 3	86
6 Oppsummering og konklusjon	87
6.1 Oppsummering av oppgaven	87
6.2 Sentrale poenger og viktige resultater	89
6.2 Konklusjon: kan tilknytningsteori være nyttig for å se på relasjonen barn får til voksne de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak?	90
7 Litteraturliste	90

1. Innledning

Mitt prosjekt begynte som en tanke om å bruke en sentral teori innenfor religionspsykologi, nemlig tilknytningsteori, for å se om den er relevant for trosopplæringen i Den norske kirke. Årsaken til at jeg har valgt trosopplæring som tema for forskningen, er Den norske kirkes satsing på trosopplæring som følge av trosopplæringsreformen. Prosjektet har gått over et år der jeg har utviklet meg mye, i starten var jeg en religionspsykologistudent som skulle finne et tema å skrive en masteroppgave om og som ikke visste så mye om trosopplæringen i Den norske kirke. Nå som jeg sitter og finpusser de siste setningene, har jeg vært kateket og leder for trosopplæringen i et stort prosti i litt over 5 måneder. Dette gjør at jeg har fått en del innsikt og forståelse om jeg ikke hadde i prosjektets første faser. Selv om jeg kateket, har jeg i denne oppgaven et forskningsagnostisk syn på tro, fordi det ikke er relevant for resultatet om Gud eksisterer eller ikke.

Jeg hadde altså et emne og en teori, hvordan kom jeg meg videre derfra? Olav Dalland skriver at en oppgave starter med en undring om man kan finne ut mer om et tema, deretter følger arbeidet stort sett den samme utviklingen uansett om det er et studentprosjekt eller en omfattende forskningsoppgave. Mange har forsket på ulike områder i mange år og dette gjort at det har vokst frem en prosedyre kalt forskningsprosess som det kan være nyttig å følge. Den gjør det mulig å strukturere og ordne arbeidet. En forskningsprosess har ulike faser man må igjennom for å ende opp med en ferdig prosjekt. Dalland mener at det er viktig å ha for seg at gangen i en undersøkelse ikke er det samme som gangen i oppgaveskrivingen, man skaper seg materiale til bruk i oppgaven under undersøkelsen for så å skrive oppgaven etter at undersøkelsen er ferdig (Dalland, 2012: 125-126).

1.1 Problemstillingen

Med utgangspunkt i temaet har jeg arbeidet meg frem til en problemstilling. Med et problem menes det i forskningssammenheng *en undring som er formulert som et*

spørsmål vi ønsker svar på (Dalland, 2012:126). En problemstilling blir dermed et spørsmål som blir spurt presist og med hensikt slik at man kan finne en metode som gjør det mulig å svare på den. Det stilles flere krav til en problemstilling; den skal være spennende, fruktbar og enkel. Med spennende menes det at den skal gi oss lyst til å jobbe med den, samt at andre skal få lyst til å hjelpe deg jobbe med den, som for eksempel veiledere og informanter. Fruktbar innebærer at den må være relevant for utdanningen; den bør gjøre det mulig å komme frem til ny kunnskap. Derfor bør vi undersøke hva slags forskning som tidligere er gjort på feltet. Etter flere systematiske søk i ulike databaser via Det teologiske Menighetsfakultetes bibliotek, finner jeg ikke noe forskning om tilknytningsteori og trosopplæring i Norge. Jeg synes derfor at det er rimelig å anta at jeg ikke undersøker noe som noen andre allerede har funnet svar på. Problemstillingen skal også være enkel; den må avgrense slik at vi får muligheten til å gå i dybden på et felt (Dalland, 2012:128-130).

For å komme seg nærmere en problemstilling skriver Dalland at det kan være lurt å tenke på hva, hvem, hvor, hvordan, når og hvorfor, fordi det tvinger en til å tenke igjennom de ulike aspektene ved emnet. *Hva* vil jeg undersøke? Svaret er tilknytningsteori i trosopplæring i Den norske kirke. *Hvem* ønsker jeg vite noe om? Jeg vet at tilknytningsteori handler om relasjoner, derfor tenker jeg at et svar her kan være barna som deltar i trosopplæringen og de som barna møter som de kan utvikle en relasjon til, altså lederne på tiltakene. *Hvor* kan dette undersøkes? Møtestedet for disse partene, er på ulike trosopplæringstiltak. *Hvordan* kan dette gjøres? Svaret vil jeg komme tilbake til i metoddelen. *Når*- hvilket tidsrom er aktuelt? Masteroppgaven skal skrives på to semester, jeg er derfor nødt til å rekke både finne ut mer om teorien og trosopplæring, se på metode, samle inn data og skrive oppgaven i løpet av dette tidsrommet. *Hvorfor* undersøke dette? Det enkle svaret er at jeg må skrive om noe som er relevant for utdanningen min, som er religionspsykologi og tilknytningsteori er en sentral del av faget. Trosopplæring har jeg valgt fordi jeg ønsker jobbe med barn i Den norske kirke og da er det gunstig å skrive om noe jeg kan bruke til å tilføre arbeidsplassen min ekstra kompetanse (Dalland, 2012: 130-131). Ut i disse punktene dannet jeg problemstillingen: *Kan tilknytningsteori*

være nyttig for å se på relasjonen barna får til voksne som de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak i Den norske kirke?

Oppfyller denne problemstillingen de tidligere nevnte tre kravene? Er den spennende? For meg er svaret ja. Det jeg har lest om tilknytningsteori under tidligere studier, har gjort at jeg synes dette er en spennende teori som gir god kunnskap om menneskers relasjoner til andre. Problemstillingen er utformet i samarbeid med veilederen min som var meget engasjert og begeistret, dette tolker jeg til at den er spennende for andre også. Er den *fruktbar*? Ettersom det ikke finnes, meg kjent etter litteratursøk, forskning som knytter tilknytningsteori og trosopplæring i Den norske kirke sammen, mener jeg svaret på dette er ja. Uansett om teorien egner seg eller ikke, vil det jo være et resultat som kan være nyttig for meg. Med begrepet nyttig mener jeg, både her og i problemstillingen, at det kan være til hjelp eller være brukbar. Er den *enkel*? Gjør den at feltet avgrenses? Dette er jeg litt usikker på, men jeg antar etter det jeg vet om tilknytningsteori og trosopplæring hver for seg at problemstillingen ikke favner for stort.

De neste fasene i forskningsprosessen velger jeg å ikke omtale grundig i innledningen, men heller komme innom på en naturlig måte underveis i oppgaven.

1.2 Oppgavens disposisjon

Fordi jeg starter med en teori har forskningsprosjektet min en deduktiv tilnærming, hva det vil si skal jeg utdype mer i metoddelen, men det innebærer at jeg finner mest hensiktsmessig å la teoridelen komme før metoddelen fordi teorien vil legge føringer for valg av metode. Det er to temaer i problemstillingen min som jeg skal presentere litteratur om, det første er trosopplæringen i Den norske kirke og det andre er tilknytningsteori. Jeg velger begynne med å se på hva som menes med trosopplæring i Den norske kirke, dens hensikt og hvordan den utspiller seg i praksis fordi jeg ser det som en god start å gi et innføring i hva forskningsobjektets natur er. Der vil det også komme klarere frem hva som ligger i begrepet trosopplæring i problemstillingen min. Etterpå vil jeg gå videre til teorien, ved å gi en grundig innføring i tilknytningsteori; historien og bruksområder. Så vil jeg reflektere over

hvordan jeg skal komme frem til en metode som gjør det mulig å finne et svar på problemstillingen jeg har dannet meg, da vil jeg på nytt komme inn på tilknytningsteori fordi jeg se på metoder utformet innen tilknytningsteori feltet. Etter metoddelen følger mine resultater av feltforskningen før jeg drøfter teorien i lys disse resultatene. Tilslutt vil jeg prøve å komme frem til en konklusjon om tilknytningsteori kan være nyttig for å se på relasjonen barn får til de voksne som de møter i forbindelse med trosopplæringstiltak.

2. Litteratur

Olav Dalland skriver at i denne delen av oppgaven skal man vise hvordan man har orientert seg i emnet man har valgt. For det første skal man gjøre rede for hvilken forbindelse det er mellom sin oppgave og det arbeidet andre har gjort på det området, denne delen har jeg valgt under metode fordi jeg har sett til annen forskning for å finne en forskningsmetode. Det andre man skal gjøre er å presentere det man har funnet av litteratur som omhandler emnene. Jeg har valgt å begynne med å se på hva trosopplæringen i Den norske kirke er, før jeg etterpå gir en relativt bred innføring i tilknytningsteori.

2.1 Trosopplæringen i Den norske kirke

Siden 1700-tallet, da det ble etablert offentlig skole i Norge, og frem til slutten av 1900-tallet, hadde skolen en sentral rolle for kirkens undervisning av de som var døpt. Slik er det ikke i dag, og ansvaret ligger hos familien i samarbeid med trossamfunnet. I 1969 startet det en utviklingsprosess i kirkens barne og ungdomsarbeid som resulterte i begynnelsen av trosopplæringsreformen i 2004. På 1970- og 80-tallet var det undervisningsprogram for hjem og kirke (UPRO) som gjaldt, mens i 1991 ble *Plan for dåpsopplæring* innført og i 1998 kom *Plan for konfirmasjonstiden*. *Plan for trosopplæring* har bygger videre på disse og kirken ønsker at den skal være et redskap for å utvikle en fornyet trosopplæring i Den norske kirke (Kirkerådet, 2010: 3)

Det grunnleggende oppdraget til kirken er å gjøre mennesker til disipler ved å døpe dem og lære de å holde det Jesus har befalt. For Den norske kirke er dåpen avgjørende for å kunne motta frelse, og den er et del av et livssyklus der trosopplæringen har som oppgave å hjelpe den dømte til å leve og vokse i et forhold med en treenige Gud. Den norske kirke har utviklet en *plan for trosopplæring* med det formål å bidra til en sammenhengende og systematisk trosopplæring der fokus ligger på å vekke og styrke den kristne tro, gi kjennskap til den treenige Gud, bidra til kristen livstolkning og livsmestring og utfordre til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. Målgruppen er alle dømte i alderen 0-18 år uansett funksjonsevne. Denne planen er en kombinasjon av en rammeplan og et ressursdokument som har til hensikt å stimulere dannelsen og gjennomføringen av lokale planer for trosopplæring. Brukerne av planen kan være både menigheter, menighetsråd, ansatte, frivillige og barne- og ungdomsorganisasjoner. Det er blitt bestemt at trosopplæringen skal utvikles på lokalt nivå, ut i fra den enkelte menighets behov og forutsetninger (Kirkerådet, 2010: 4). I denne oppgaven velger jeg å definere begrepet trosopplæring på samme måte som Den norske kirke definerer det i sin plan for trosopplæring; trosopplæring forstås som Den norske kirkes oppfølging av sine dømte medlemmer mellom 0 og 18 år og som opplæring med sikte på dåp for samme aldersgruppe. Trosopplæring forstås synonymt med dåpsopplæring (Kirkerådet, 2010: 4).

2.1.1 Gud gir- vi deler

Den norske kirkes trosopplæring har slagordet *Gud gir- vi deler*. De som jobber med trosopplæring i menighetene skal dele tro og undring, kristne tradisjoner og verdier, opplevelser og fellesskap og håp og kjærlighet. Ordet *vi* oppfattes av de som har utformet *Plan for trosopplæring* på flere nivåer; i største forstand som et verdensvidt fellesskap, Kristi legeme i verden og på laveste nivå som når to eller tre er samlet. *Vi* i Den norske kirke er et fellesskap av et stort antall medlemmer. *Vi* omfatter mennesker med forskjellig alder, med forskjellige ressurser og funksjonsevne, forskjellig kjønn, legning, bakgrunn, kultur og etnisitet som bidrar til at enhver menighet kan være et mangfoldig læringsmiljø for de tilhørende. Trosopplæringen i Den norske kirke har som mål å være inkluderende, lokalt forankret og tilrettelagt slik

at alle som vil har muligheten til å delta. Kirkens *vi* har på de nevnte premissene mulighet til å være et tallrikt og mangfoldig fellesskap (Kirkerådet, 2010: 6-7).

Vi deler betyr at Den norske kirkes menigheter er lærende fellesskap der alle har noe å lære. Man skal sammen utforske troens kilder og uttrykksmåter fordi alle kan lære av hverandre. Medbestemmelse for barn og unge har blitt stadig viktigere i samfunnet, oppvekst og oppdragelse. Dette former også kirkens holdning til barn og unge. I arbeidet med trosopplæring har de unike ressurser som de kan bistå med, derfor har voksne som barn og unge møter i forbindelse med trosopplæring en forpliktelse til å legge læringsmiljøet og aktiviteter til rette slik at deres delaktighet, medvirkning og medansvar ivaretas (Kirkerådet, 2010: 8).

Vi deler tro og undring innebærer at trosopplæringen skal legge til rette for at barn og unge skal kunne forske på sine tanker og spørsmål, og få assistanse til å tolke livet med et kristen blikk. Det er ikke alltid lett å finne gode svar på de spørsmål som dukker opp ved tenking og erfaring. Derfor skal trosopplæringen preges av at troen har et innhold som vi kan bli kjent med, men det må også komme frem at ingen fullt ut kan forstå Gud. *Vi deler kristne tradisjoner og verdier* understreker at kirken er bærer av tradisjoner og kulturarv. En sentral oppgave i trosopplæringen er å forvalte denne arven i møte med nye tider og mennesker. Feiring av høytider, kirkeår og livsriter er gode muligheter for trosopplæringen til å nå ut med sitt budskap og gir anledning til å bygge opp religiøs tilhørighet samt kulturell tilhørighet hos barn og unge. Forholdet til Gud og medmennesker kommer frem av det dobbelte kjærlighetsbud, som er grobunn for sentrale verdier som tilgivelse, omsorg og solidaritet (Kirkerådet, 2010:9).

Vi deler opplevelser og fellesskap forespeiler at kirken er en læringsarena som gjør det mulig å lære om tro gjennom å praktisere den. Ved å bruke Bibelen, lærer man den å kjenne. Ved å be til Gud, lærer man om bønn. Ved å feire gudstjeneste, lærer man om gudstjeneste. Derfor er lærdom og kunnskap om troen knyttet sammen med deltakelse og opplevelse. Den norske kirkes trosopplæring utgjør en totalformidling der opplevelser, handlinger, ritualer, følelser, kunnskap og erfaringer går hånd i

hånd. *Vi deler håp og kjærlighet* er et uttrykk for at i dåpen blir alt nytt i følge den kristne tro. Kristne mener at fordi Jesu Kristi stod opp fra de døde, gjenfødtes den døpte til et levende håp. Håpet gir kraft til å tåle motgang, sorg og nederlag i livet. Håpet gjør det mulig å tro på sitt eget liv, verden vi lever i og det som venter etterpå. Dette kan være en trøst når man opplever tunge stunder. Ifølge Den norske kirke gjelder Guds kjærlighet selv når man er tom for krefter, og kjærligheten og håpet hjelper kristne kjempe når livet er vanskelig. I kjærligheten ligger også et engasjement for samfunnet, medmennesker og verden som mennesket har fått forvaltningsansvar for. Guds kjærlighet gir mennesket verktøyene til å ha omsorg for andre og hjelpe dem. Dette skal prege den norske kirkes trosopplæring (Kirkerådet, 2010: 10-11).

2.1.2 Størst av alt- trosopplæringens innhold

Det står skrevet i 1.korinterbrev at kjærligheten er størst av alt. Den norske kirkes trosopplæring har mottoet *størst av alt* som legger vekt på barnets plass i Guds rike og at tro, håp og kjærlighet er grunnsteinen for arbeidet. Hovedinnholdet til trosopplæringen er det sentrale i kristen tro; Gud har vist sin kjærlighet ved å sende sin sønn Jesus Kristus for å dø for våre synder og forsoner alle mennesker og verden med seg selv. Hovedoppgaven er å lære barn og unge alt Jesus har befalt, slik at alle døpte lever i tro, håp og kjærlighet. Trosopplæringen har som mål å være sammenhengende og systematisk, bli kontinuerlig utviklet og gi hjelp til livstolkning og tro i praksis. Tanken er at i møtet med barn og unge vil kirkens tradisjoner fornyes. Med hverdagslige ritualer blir kjærligheten til Gud uttrykket samtidig som utøvers identitet skapes som en del av prosessen (Kirkerådet, 2010:13).

2.1.3 Trosopplæringens oppbygging

Den norske kirke har lagt tre forutsetninger til grunn for plan for trosopplæring; for det første skal trosopplæringen være systematisk og sammenhengende når det gjelder innhold og oppbygging. For det andre skal den være for alle døpte, med det antall og mangfold det innebærer og til sist skal den være helhetlig og ha et visst omfang. Systematisk og sammenhengende betyr at menighetene skal utvikle tilbud

som gir en jevn og forutsigbar kontakt med barn og unge som er trosopplæringens målgruppe. Bredde, mangfold og dybde innebærer at trosopplæringen skal rettes mot bredden av aldersgruppene og at det skal være mulig for alle, uansett funksjonsevne, livssituasjon, kjønn og etnisk bakgrunn, å delta. Derfor er kartlegging av målgruppene og deres behov, viktige forutsetninger for å kunne tilby tiltak som er mulige og fenger de. Både mannlige og kvinnelige ledere bør være representert i trosopplæringen slik at både jenter og gutter kan finne seg rollemodeller som de kan identifisere seg med. Dersom sammensetningen av befolkningen i menigheten er mangfoldig når det kommer til etnisitet, kulturell og kirkelig tilhørighet, må trosopplæringen legges til rette slik at alle kan ta del (Kirkerådet, 2010: 18).

At trosopplæringen skal være for alle medfører at barn og ungdom med utviklingshemning eller nedsatt funksjonsevne skal kjenne tilhørighet og få delta aktivt i fellesskapet. Det innebærer også at barn og unge uten synlige vansker, som for eksempel har det vanskelig hjemme eller har sosiale, psykiske eller kognitive vansker, skal få delta på lik linje med andre. For at dette skal være gjennomførbart må fellesskapet være preget av deltakelse og gjensidighet, som gjør det mulig for alle å være seg selv slik en er. Helhetlig og ha et visst omfang betyr at trosopplæringen har som målsetning å ha et veiledende omfang på 315 timer fra barnet blir født til det er 18 år. I tillegg ønsker trosopplæringen legges til rette for at barn og unge også skal få innføring i kristendom gjennom lokalmiljø, barnehage, skole og hjemmet. Kirken bør samarbeide med disse, men timene med innføring telles da ikke med i menighetens trosopplæringstilbud. Fordi trosopplæringsplanen viser et helhetlig syn på læring i kirken, kan man regne mange forskjellige typer samvær og arbeidsmåter for trosopplæringstimer. Eksempler er tradisjonell undervisning, aktivitetsbasert læring, dialog og samtale, gudstjeneste og miljøbasert samvær. De ulike menighetene i Den norske kirke har forskjellige forutsetninger for å tilby en omfangsrik trosopplæring, noen har allerede et omfattende tilbud, mens andre har begrensede ressurser. Faktorer som er med på å avgjøre dette er folketall, befolknings sammensetning, geografi, ressurser og bemanning (Kirkerådet, 2010:18-19).

2.1.3.1 Trosopplæring de første 5 leveårene

I plan for trosopplæring står det skrevet at fokuset for denne aldersgruppen er å skape kontakt og samarbeide med hjemmet for å etablere ritualer for hverdagene, høytidsmarkeringer og livsriter. Man ønsker også danne fellesskap for barn og familier i menigheten og styrke tilhørigheten til kirken. Utgangspunktet for dette samarbeidet er dåpen og fokuset ligger på å formidle hvordan hjemmet, faddere og menigheten kan gå sammen om å gi en oppfølging av dåpen. Viktige målsetninger er å støtte og motivere foreldrene/foresatte til å innføre praktisering av tro i hjemmet ved for eksempel aftenbønn, bordbønn, høytidsmarkeringer og dåpsdagsmarkering, samt å gjøre de kjent med bibelfortellinger og kristne sanger. Tanken er at hvis man legger til rette for videre informasjonsformidling og kontakt med hjemmet i etterkant av dåpen, dannes det forhåpentligvis et møtepunkt mellom barnets familie og menigheten. Man kan blant annet sende hilsener i form av brev, informere på menighetenes hjemmeside eller dele ut materiell som de kan benytte seg av hjemme. Å invitere til tiltak for bestemte aldersgrupper og til andre passende menighetsarrangementer kan være med på å danne fellesskap for familier med jevngamle barn. Kjernetiltak for denne aldersgruppen er dåpsinvitasjon, dåpssamtale, familiesamling før eller etter dåp, babysang, trilletreff, barnegudstjenester og utdeling av 4-års bok. Andre tiltak kan for eksempel være søndagsskole, familiesamlinger, familiekor og skolestartmarkering. (Kirkerådet, 2010:19-20).

2.1.3.2 Trosopplæring for barn i alderen 6-12 år.

Fokuset for denne aldersgruppen er å utforske og lære om de mest sentrale emner i kristen tro gjennom aktiv deltakelse, samt innarbeide vaner for kristen tro i praksis og ha engasjement og ansvar for andre. Hos barn i skolealder er selvstendigheten høyere enn hos aldersgruppen før, men det er allikevel viktig å samarbeide med foreldre/foresatte og familie. Et grunnelement i barnets trosopplæring er tro som praktiseres i familien, men viktigheten av å bli kjent med kirken og menighetens fellesskap øker. For barn i alderen 6-12 år er det viktig å skape rom for åndelig liv og læring via fortellinger, sanger, lek og utforsking. Men barna må også få muligheten til

å kjenne ro og nærvær av det hellige i sine liv. For barns åndelige utvikling kan undring over mysterier og symboler være sentrale hjelpemidler. Mestring og læring er i denne perioden lystbetont for de fleste. Leseferdigheter gjør at de kan benytte nye kilder, og møte med andre tradisjoner og kulturer er fengslende. Disse årene er også en god tid for å bli kjent med bibelfortellinger og andre typer fortellinger, og at barna forteller de videre gir god læring.(Kirkerådet, 2010: 20).

Barn i 6-12 årsalderen har gode muligheter for å bli kjent med kunnskapsdelen av trosopplæringen. Det kan være mulig å motivere de til å lære seg Fadervår, salmer, bibelvers og trosbekjennelsen utenat. I denne fasen er det fruktbart å utvikle en systematisk undervisning ved for eksempel tiltak etter skoletid, på planleggingsdager, i helger og skoleferier. Dette vil bidra til en kontinuerlig læringsprosess samt videreutvikle kontakten med barna og familiene deres. Når barna begynner å nærme seg tenårene, får de et annet behov enn de yngre. Derfor mener Kirkerådet at menighetene bør utvikle egne tiltak for de eldste barna. De starter på pubertetens reise som medfører fysisk og psykisk utvikling, og gjør de mer søkende og sårbare. Venner får økt betydning og barna utforsker gjerne verdier og valgmuligheter sammen som fører til økt refleksjon rundt religiøse og eksistensielle spørsmål. De påvirkes i større grad av ytre stimulanser som musikk, mote, film, internett og andre medier. De utsettes for sterke press fra omgivelsenes og kravene blir høyere, derfor er det viktig å bidra til trygghet på seg selv, sin verdi og sine ressurser (Kirkerådet, 2010: 20-21).

Kjernetiltak for aldersgruppen 6- 12 år er dåpsklubb for seksåringer, skolestartmarkering, bibelkurs og kirkeskole, overnatting i kirken, 10 års-jubileum for dåp, leir, tjenesteoppgaver, markering av pinse som kirkens fødselsdag og familiegudstjenester. Andre tiltak kan blant annet være alternativ feiring av Halloween, kor, oppdagelsesvandring og fortellingssamlinger. For å samarbeide med hjemmet kan trosopplæringen arrangere samlinger for foreldre/foresatte med fokus på trosopplæring for voksne som kan gi de et innblikk i hva barna opplever på de ulike tiltakene (Kirkerådet, 2010:21).

2.1.3.3 Trosopplæring i ungdomsårene, 13-18 år.

Fokuset for denne aldersgruppen er å etablere en reflektert og helhetlig forståelse av den kristne tro, sett i forhold til sin egen livshistorie og framtid. Ungdommene skal møte kristen tro i praksis gjennom gudstjenester og kontinuerlige tiltak for ungdom. Trosopplæringen skal bidra til trygg selvforståelse og identitet, disippelskap og etterfølgelse, medarbeiderskap og solidaritet. I denne livsperioden erfarer ungdommene mange forandringer og utfordringer. Stikkord er utvikling og utprøving, livsutfoldelse, selvstendigjøring og valg. Det er mange alternativer blant tros- og livssynssamfunn når man skal finne sin religiøse tilhørighet. Kirken er et sted der ungdom skal kunne oppleve fellesskap i søken etter kunnskap, impulser til refleksjon, mulighet til samtale om de store spørsmålene samt trygghet til å uttrykke sin tro. En viktig ressurs i disse prosessene er jevnaldrende som kan fungere som samtalepartnere og forbilder, men også voksenpersoner som tar seg tid til samtale og tilstedeværelse (Kirkerådet, 2010: 21-22).

Det kan være vanskelig å nå bredden i denne aldersgruppen, en stor del ungdommer har en særdeles aktiv hverdag. Trosopplæringen må konkurrere med et stort tilbud av aktiviteter. Derfor stilles det høye krav til tiltakenes kvalitet og evne til å fenge. Kirken må møte ungdommene på deres premisser og arenaer. Derfor er ungdomsmedbestemmelse et viktig satsingsområde i Den norske kirke, det er avgjørende å muliggjøre og informere om at ungdom kan være med å forme sin lokale kirke gjennom deltakelse i kirkedemokratiet. Det er en stor utfordring å opprettholde og bygge videre på kontakten med hjemmet i årene før konfirmasjonen. Det er sentralt for trosopplæringen å motivere til å velge kirkens konfirmasjonstilbud. I ungdomsfasen er konfirmasjonstiden kirkens hovedsatsning når det kommer til trosopplæring. Da skal ungdom som velger konfirmere seg i kirka få et helhetlig møte med trosopplæringens innhold via et læringsfellesskap over en lengre opplæringsperiode i menighetene. Når ungdommene er konfirmert, skal trosopplæringen bygge videre på den relasjonen som har blitt dannet i konfirmasjonstiden. Man ser at særlig det første året er viktig for videre kirkelige engasjement. Det er ofte god oppslutning om gjensynstreff og andre

oppfølgingstilbud. Noen velger også bidra til menighetens arbeid som leder eller medarbeidere. Derfor er det av stor betydning at man utvikler tilbud for å møte de unges engasjement. Man bør se viktigheten av ungdommene som en ressurs for kirken, men også gi de rom til tilstedeværelse i kirken uten ansvar. Trosopplæringen skal legge tilrette for en tilhørighet til kirken og en integrert tro som hjelper barn og unge gjennom de ulike fasene i livet (Kirkerådet, 2010:22).

Kjernetiltak for denne aldersgruppen er tiltak som viser vei mot konfirmasjonstiden, konfirmasjonstiden og oppfølging av konfirmasjonstiden ved for eksempel lederutvikling, ungdomsgudstjenester og samtalegrupper. Andre aktuelle tiltak kan være kurs for hybelboere, gjensynstreff, kor, klubb og solidaritetsaksjoner. For å samarbeide med hjemmet kan trosopplæringen legge til rette for samtaler og samspill med foreldrene. Dette er særlig av betydning i forbindelse med konfirmasjon (Kirkerådet, 2010: 22).

2.1.4 Hvem er de voksne i trosopplæringen?

I problemstillingen min har jeg formulert at jeg vil se på relasjonen mellom barn og de voksne de møter i forbindelse med trosopplæringstiltak. Men hvem er disse voksne? I *plan for trosopplæring* står det at foreldre/foresatte er hovedansvarlig for sine barns oppdragelse og opplæring. Under dette faller også trosopplæringen inn. Men de kan samarbeide med Den norske kirke dersom de ønsker det. I Den norske kirke er den grunnleggende enheten soknet, som har to organer. Det første er menighetsrådet som har ansvar for virksomheten i soknet, som blant annet omfatter barne- og ungdomsarbeid, samt undervisning. De har ansvaret for å utarbeide og gjennomføre en lokal plan for trosopplæring som igjen skal godkjennes av biskopen. Det andre organet er fellesrådet som skal bidra med de ressurser som trosopplæringen i menigheten krever. Dette kan for eksempel være lokaler, stillinger og driftsmidler. Fellesrådet får tilskuddsmidler av staten for å drive trosopplæring og har ansatte til denne oppgaven. Voksne som barn møter i forbindelse med trosopplæringstiltak, kan være disse kirkelige ansatte (Kirkerådet, 2010: 41).

Kateketen er leder for menighetens undervisningstjeneste. Han/hun skal rekruttere, utruste og veilede frivillige medarbeidere i trosopplæringen. Dersom en menighet ikke har en kateketstilling, kan en prest eller en menighetspedagog ha ansvaret. Prestene skal også delta i trosopplæringen. Menighetspedagoger, trosopplæringsmedarbeidere og barne-og ungdomsarbeidere er de som planlegger og gjennomfører det som står i de lokale planene for trosopplæring. Kantor eller kirkemusiker kan også være med som en ressurs i trosopplæringen (Kirkerådet, 2010:41-42). Menighetens medlemmer har også mulighet til å bidra med sin kompetanse, nådegaver og interesser i trosopplæringen. Både barn, unge og voksne kan ha oppgaver og ansvar for trosopplæringstiltak i menigheten (Kirkerådet, 2010: 33). Ut i fra dette definerer jeg *de voksne* i min problemstilling som kateketer, prester, menighetspedagoger, barne-og ungdomsarbeidere eller frivillige voksne som har ansvar for og/eller deltar på trosopplæringstiltak.

I denne delen av oppgaven har jeg gjort rede for hva trosopplæring i Den norske kirke er og ut i fra dette definert noen av begrepene i problemstillingen min. I neste del vil jeg se på hva litteratur innen religionspsykologien sier om tilknytningsteori.

2.2 Tilknytningsteori

Når begrepet tilknytning brukes i utviklingspsykologien, er det som en oversettelse av det engelske ordet attachment som er et uttrykk for at noe mindre knytter seg til og blir avhengig av noe større. Tilknytningsteori handler om samspillet mellom tilknytning og omsorg. Samspillet omfatter omsorgspersonenes evne og vilje til å dekke barnets behov og gi det trøst, beskyttelse og trygghet i farlige situasjoner slik at barnet skal kunne utforske verden mest mulig risikofritt. Tilknytning er en relasjonsspesifikk prosess mellom forelder og barn i spedbarnsalder som etterhvert ender i et tydelig psykologisk bånd dem i mellom. Teorien viser hvordan tilknytningen utvikles til å bli mentale representasjoner hos barnet. Fordi tilknytningen blir representert i form av mentale modeller, er den en avgjørende del av personlighetsutviklingen og har betydning for den videre utviklingen også, særlig når det kommer til emosjonelle forhold. I mange år ble tilknytningsteorien sett på som å

være alt for biologisk, noe som er litt rart da den vokste frem for å legge vekt på miljøets betydning for barnets utvikling. Bowlby brukte evolusjonsbiologien til å finne de grunnleggende mål og motivasjon for tilknytningen (Broberg m.fl, 2008: 19-20).

Det ble forsket på hvordan pattedyr danner bånd til et omsorgsindivid av samme art når det blir født. Forskere ville gjerne finne svar på om dyrs tilknytningsatferd handler om mer enn bare mat og fysisk overlevelse. Kan man påvise at dyr også søker etter varme, nærhet, trygghet, tilhørighet og fellesskap? Empiriske undersøkelser viser at dyr søker nærhet så vel som fysisk overlevelse. En av forskerne innen dette feltet var John Bowlby, som la grunnlaget for dagens tilknytningsteori (Halstensen, 2014: 114).

2.2.1 John Bowlby

Edward John Mostyn Bowlby (1907-1990) var en engelsk barnepsykiater og psykoanalytiker som hevdet at relasjoner har en overlevelsesverdi i seg selv uten å være direkte knyttet til fysiske behov (Broberg m.fl, 2008: 16, Halstensen,2014:114). Han ble født i 1907 som fjerde barn i en søskenflokk som skulle bli på seks. Mellom Bowlby og hans storebror Tony var det bare 13 måneder og de ble oppfattet som tvillinger i oppveksten. Dette gjorde at de gjennom hele barndommen hadde et sterkt bånd, men de var på mange måter også rivaler. Bowlbys lillebror, Jim, fikk på grunn av sykdom et handikap. Dette taklet foreldrene dårlig og han trengte ekstra hjelp fra alle familiemedlemmene i hele oppveksten. Foreldrene tilhørte den akademiske øvre middelklassen og var preget av det viktorianske England. Faren, Sir Anthony Bowlby, var kirurg for den kongelige familien og ble etterhvert baron. Moren, Mary Mostyn, kom fra en familie som tilhørte de høyere kretsene i England. Familien bodde i London og hadde tjenestefolk til å ta hånd om huset og barna. Anthony jobbet stort sett hele dagen og moren var innom barneværelsene kun til fastsatte tider hver dag. Dette gjorde at barna knyttet seg til ansatte kvinner som hadde det daglige ansvaret for dem. Bowlbys barnepasser Minnie, flyttet når han var bare 4 år gammel og det tok han med seg inn i forskningen sin (Broberg m.fl, 2007: 22-23).

Da Bowlby var 10 år gammel og første verdenskrig var i gang, ble han sendt på internatskole sammen med Tony. Deretter fulgte marinens kadettskole og det ble forventet at Bowlby skulle gjøre karriere i marinen, men han synes de var for intellektuelt trangsynte der. Han ønsket gjøre en forskjell i samfunnet, hvilket han mente var enhver anstendig manns plikt, og muligheten til dette mente han at ikke fantes i marinen. Med foreldrenes velsignelse og økonomiske hjelp, begynte Bowlby å lese medisin ved universitetet i Cambridge. Der begynte hans bekjentskap med psykologi, psykoanalyse og evolusjonsbiologi. Etter Cambridge dro Bowlby til London for å gjøre ferdig sin legeutdanning, men der gjorde han et avgjørende valg. Han tok et års pause for å jobbe som lærer og begynte på et hjem for mistilpassede barn. Ifølge Bowlby selv, var disse seks månedene de mest verdifulle og lærerike i hele hans liv! Han møtte barn med en veldig dårlig familiebakgrunn som hadde store følelsesmessige utfordringer og så at han kunne nå frem til dem. En annen person han møtte på skolen, var læreren Alford som hadde gått i analytisk psykoterapi på grunn av sine opplevelser under første verdenskrig. Alford foreslo at Bowlby burde utdanne seg til psykoanalytiker fordi Alford mente at de var de eneste som forstod seg på barn. Gjennom lesing, samtaler og erfaringer fikk Bowlby en stor interesse for det tidlige familiemiljøets betydning for barnets utvikling. Det som spesielt fanget hans oppmerksomhet var utviklingen av asosial og utagerende oppførsel, i assosiasjon med vanskeligheter for å utvikle og beholde nære følelsesrelasjoner. Bowlby utdannet seg videre å bli barnepsykiater og barnepsykoanalytiker. Under andre verdenskrig tjenestegjorde han sammen med andre psykiatere for å bedre utvalgsmetoder og kriterier ved rekruttering av offiserer. Etter dette ble han sjef for barneavdelingen ved Tavistockklinikken som han døpte til "enheten for barn og foreldre". Navnet skulle poengtere betydelsen av familieperspektivet for barnas psykiske problemer (Broberg, 2007: 22-26).

2.2.1.1 Så vokste tilknytningsteorien frem.

Som følge av nazistene flyktet i 1938 psykoanalysens far Sigmund Freud med sin datter Anna til London, og byen ble i årene som fulgte en av psykoanalysens hovedsteder. Mellom Anna og ungareren Melanie Klein vokste det frem gnisninger og uenigheter som førte til splittelse i det britiske psykoanalytiske selskap. I tre år

på 1940-tallet var Bowlby utdanningssekretær og hadde ansvaret for våpenhvile mellom de to frontene. Som nevnt tidligere tjenestegjorde Bowlby under andre verdenskrig og han sa selv at han ble reddet unna krigen mellom Anna Freud og Klein av en annen krig. I 1956 ble Bowlby forfremmet til viseordfører, men på grunn av forholdene avtok hans interesse for organisasjonen og han ble etterhvert et passivt medlem. Han hadde prøvd å reformere og modernisere psykoanalysen, men dette ble ikke godt mottatt av de andre medlemmene og det var først etter hans død han ble akseptert (Broberg m.fl, 2007: 34-35).

Kløften mellom Bowlby og hans samtid oppstod fordi Bowlby plasserte de avgjørende kreftene bak barnets følelsesmessige utvikling utenfor istedenfor inn i barnet og han la vekt på omgivelsenes innflytelse som han blandet med evolusjonsbiologi. Bowlby ønsket se på viktigheten av hendelser som barnet hadde erfart. For å gjøre dette ville han se på forholdet mellom barn og forelder ved å benytte seg av empiriske forskningsmetoder. Interessen for denne relasjonen ble, som nevnt tidligere, vekket da han arbeidet på skolen for vanskjøtte barn. Etter han begynte å arbeide innen barnepsykiatrien i London ble interessen enda sterkere og han gikk i gang med å samle caser. Ut i fra dette datamateriale sammenlignet Bowlby opphavet til 44 barn og unge som fikk behandling på grunn av asosial oppførsel med 44 barn og unge som slet med uro, angst og depresjon. Funnet som fikk størst oppmerksomhet var at barna med asosial oppførsel hadde vært mye mer separert fra sin omsorgsperson enn de andre barna. Dette gjorde at Bowlby ble enda mer overbevist om at langvarige separasjoner fra mor i de tidlige barneårene hadde en negativ effekt og han ville prøve å forstå rollen relasjoner spiller i individets utvikling (Broberg m.fl, 2007: 38-39).

Noen år etter krigens slutt, nærmere bestemt i 1950, ble Bowlby kontaktet av WHO, som ønsket mer kunnskap om hva som påvirket små barns psykiske helse. Dermed reiste Bowlby rundt i Europa og USA for å samle data av forskere og klinikker. Han leste også mye vitenskapelig litteratur. Forskningen resulterte i en WHO-rapport som poengterte at babyer og småbarn bør få erfare en varmt, intimt og avbrutt relasjon til sin mor eller en annen permanent omsorgsperson. For Bowlby var det viktig å nå ut

med budskapet og han arbeidet hard for at den vestlige verden skulle legge vekt på barns psykiske helse. Selv om rapporten møtte kritikk fra enkelte miljøer, ble den for det meste positivt mottatt og den ble mer spredt enn noen annen tidligere WHO-rapport. Rapporten førte også til at Bowlby ble anerkjent i den vestlige verden og han fikk flere med seg til å forske videre på tilknytningsteori (Broberg m.fl, 2007:39-41).

Et av spørsmålene som Bowlby ville finne svar på, var hva som lå til grunn for redselen barn viser når det skilles fra mor og møter ukjente personer. Forskning viser at tilknytningsatferd er medfødt og handler om mer enn å overleve fysisk. Tilknytning er et psykologisk bånd som bidrar til å skape tilhørighet, trøst og beskyttelse. Teorien kan også brukes på mennesker. Forskning viser at det helt fra fødselen av dannes utstrakte tilknytningssystemer hos mennesker. For mennesker er tilknytning viktig for å bli psykisk sterke nok til å håndtere farer, trusler, skuffelser, svik og avvising (Halstensen, 2014: 114). John Bowlby ville altså finne svar på hva som danner intensiteten i det følelsesmessige båndet som barnet knytter til mor. Han mente at disse følelsene var mest avgjørende for barnets overlevelse. Graden av tilstedeværelse hos mor er trolig avhengig av båndet mellom henne og barnet, som igjen er avhengig av hvor mye energi barnet legger i båndet. Bowlby beviste at barn blir født med en evne til å søke nærhet og tilhørighet. Et barn besitter tilknytningssystemet hele livet og det utvikles kontinuerlig. Tilknytningssystemet vil etterhvert romme barnets egen oppfattelse av hvor lydhør mor er, ut ifra barnets egne erfaringer. Mors lydhørhet er avgjørende for barnets erfaring av å være kjærkommet og ønsket eller avvist og neglisjert. Tilknytningssystemet går fra å være biologisk betinget til å være en del av hvordan individet oppfatter seg selv. Oppfattelsene av det relasjonelle samspillet valgte Bowlby å kalle *indre arbeidsmodeller*. I disse finner vi informasjon om barnet selv, de sentrale omsorgspersonene og samspillet mellom dem. Barnets atferd og reaksjoner i relasjoner er avhengig av den indre arbeidsmodellen. Hvis mor er følsom for signaler fra barnets tilknytningssystem, vil den indre arbeidsmodellen hjelpe barnet tilpasse seg mors relasjonelle mønster for å sikre mest mulig trygghet (Halstensen, 2014: 114-115).

Den indre arbeidsmodellen vil forandres og utvikles gjennom hele livet fordi barnet gjør nye erfaringer og utvikler seg. Mary Ainsworth, som samarbeidet med Bowlby, ville finne ut om tilknytningen har ulik kvalitet. Som Bowlby, brukte hun barnets reaksjon på separasjon som basis for forskningen (Halstensen, 2014: 115).

2.2.2 Mary Ainsworth

Mary D. Salter Ainsworth (1913-1999) ble født i Glendale, Ohio i 1913. Faren var en suksessfull forretningsmann og hun fikk etterhvert to søstre. Da Ainsworth var fem år flyttet familien til Toronto i Canada. Hun startet å studere psykologi ved universitetet der da hun var 16 år gammel og møtte flere personer som så psykologi som en mulighet for å forbedre menneskers livsvilkår. Dette smittet over på Ainsworth og etter at hun gjorde ferdig sin doktorgrad, fikk hun jobb ved Institutt for psykologi. Men like etterpå brøt andre verdenskrig ut og hun ble plassert på en avdeling for rekruttering til hæren. I 1946 dro hun tilbake til instituttet og traff sin blivende mann, Leonard Ainsworth (Broberg m.fl, 2007: 27-29). Etter de giftet seg, flyttet hun til London i 1950. Der så hun en avisannonse fra John Bowlby hvor han søkte etter medarbeidere til et forskningsprosjekt som han skulle starte. Slik startet et livsvarig forskningssamarbeid mellom to mennesker som delte interesser for hva som styrer små barns utvikling mot ytterkantene sunnhet og dysfunksjon, og som utfylte hverandre fordi Bowlby var primært interessert i tilknytning som et menneskelig fenomen, mens Ainsworth fokuserte på de individuelle forskjellene. Hun ville finne ut om tilknytningen har ulik kvalitet. Som Bowlby, brukte hun barnets reaksjon på separasjon som basis for forskningen. Ainsworth dannet en observasjonsstudie som hun valgte å kalle *Fremmedsituasjonen* (Broberg m.fl, 2008: 17-18)

2.2.2.1. Fremmedsituasjonen

Mary Ainsworth var mest interessert i normalpsykologiske problemstillinger, som hvordan et lite barn utvikles kognitivt og følelsesmessig i samspillet med sine nærmeste beskyttere. Hun ville forsøke å forstå hva som skjer i relasjonen mellom mor og barn som gjør at noen barn utvikler en indre trygghet selv de ytre forutsetningene skulle tilsi noe annet. I 1954 flyttet hun til Uganda og fikk kontakt

med familier i ulike byer utenfor Kampala. Hun lærte seg det lokale språket godt nok til å småprate med mødrene hun møtte og til å forklare landsbyhøvdingene hva hun ønsket forske på. I bytte mot å være med på studien fikk familiene jevnlig transport til helseklinikker for undersøkelser og behandling. De fikk også billig tørrmelk. Hjemme hos hver familie foretok hun en to timer lang observasjon annenhver uke frem til barnet var 9 måneder og hun intervjuet mødrene. Etter noen år i Uganda flyttet Ainsworth til Baltimore og der ønsket hun sammenligne resultatene fra observasjonene i Uganda, med observasjoner hos amerikanske middelklassefamilier. Resultatet ble at de fant slående likheter mellom tilknytningen i Uganda og i USA, selv om det kulturelle forskjellene var svært store. Disse funnene diskuterte hun mye med Bowlby som utviklet en beskrivelse av tilknytning de første leveårene på grunnlag av funnene (Broberg, 2007: 50-51).

Under studiene i Baltimore, møtte Ainsworth på et problem da barna kom i ettårsalderen; da barna var små, kunne hun bruke samme fremgangsmåte som i Uganda, men ved ett-års alderen hadde ikke de amerikanske barna den samme jevnlike, fysiske kontakten med sine mødre som barna i Uganda som heller ikke var vant til fremmede. Derfor ble tilknytningssystemet til barna i Uganda lettere aktivert. For at tilknytningssystemet til de amerikanske barna skulle bli aktivert på samme måte, formet Ainsworth en observasjonsstudie som fikk navnet *Fremmedsituasjonen* (Broberg, 2007: 52). Kort fortalt gikk denne metoden ut på at en forskningsleder befinner seg i et rom med leker og lignende. Så kommer mor og barn inn. Etter en liten stund går mor, for så å komme tilbake relativt raskt. Det fokuseres på hva som skjer når mor går ut og hva som skjer når mor kommer tilbake. Målet med studiet var å se på balansen mellom utforskning og trygghet, og undersøke barnets evne til å utnytte mor som trygghetsskapende støtte under utforskningen (Halstensen, 2014: 115-116). Ainsworth fant tre forskjellige tilknytningmønstre hos barna som ble prøvd i Fremmedsituasjonen. Den første gruppen kalte hun *utrygg ambivalent*. Barna i denne gruppen holdt seg tett inntil mor da de kom inn i rommet og reagerte voldsomt da mor gikk ut. Da mor kom tilbake var de ambivalente i relasjonen med henne. For eksempel kunne de strekke seg etter henne, men med ansiktet vendt bort. Den andre gruppen kalte Ainsworth for *utrygg unnvikende*. Disse barna trivdes i

Fremmedsituasjonen. Uten problemer utforsket de rommet og da mor gikk ut, reagerte de ikke. Da mor kom tilbake, viste barna ingen gjensynsglede. Ainsworth mente at disse barna håndterte følelser ved å ignorere dem. Videre forskning har vist at hun hadde rett ved at man har målt barnas stressnivå i fremmedsituasjonen. Det viste seg at barna i denne gruppen for eksempel svettet, hadde økt hjerterytme og pupilleutvidelse, som er tegn på at de hadde forhøyet stressnivå. Den tredje gruppen kalt Ainsworth for *trygg*. Disse barna viste tydelige følelser under observasjonen. Da de kom inn, var de både redde og nysgjerrige, men med mor tilstede studerte de rommet. Da mor forlot rommet, ble de synlige urolige og da mor kom tilbake, var de tydelige glade og lettete. I ettertid er det lagt merke til at ikke alle barn har et tydelig tilknytningsmønster. Disse barna har levd med omsorgspersoner som er så uforutsigbare at barna har gitt opp. Denne gruppen ble kalt *desorganisert tilknytning* (Halstensen, 2014: 116).

Mary Ainsworth så etter fire ulike elementer i sine observasjoner av barnets tilknytning til den primære omsorgspersonen. Det første elementet var *barnets søken etter nærhet til mor*, det andre var *barnets spontane tilflukt til mor som en trygg havn*, det tredje var *barnets mulighet til å bruke mor som trygg base når det utforsker verden omkring seg* og det siste var *barnets uttrykk for separasjonsangst når mor blir borte*. Barna i gruppene *trygg*, *utrygg unnvikende* og *utrygg ambivalent* hadde ulike reaksjoner på disse fire elementene. Forskingen til Ainsworth ga ny kunnskap om barns tilknytningsatferd, men den ga også flere spørsmål å stille (Halstensen, 2014: 116-117). Fremmedsituasjonen gjorde at forskere kunne se på relasjonen mellom spedbarn og foreldre på et dypere plan, og metoden fylte kravene akademisk psykologi setter til validitet og reliabilitet (Broberg m.fl, 2008:15)

2.2.3 Utvikling av tilknytning

Hvordan utvikles så denne tilknytning? Man har funnet ut at allerede som foster kan mennesket høre og huske lyden av sin mors stemme. Etter fødselen benytter det nyfødte barnet alle sine sanser på å registrere og gjenkjenne omgivelsene sine og personene som stadig kommer tilbake. Men spedbarnet kan ikke bevege seg stort, det kan ikke snu hodet eller seg selv og de fleste bevegelser er reflekser, derfor

består signalsystemet dets av gråt og evnen til sporadisk blikkontakt. Spedbarnsgråt er ikke særlig behagelig å høre på, noe som fører til at voksne nesten gjør hva som helst for at barnet skal slutte å gråte. Heldigvis tyr de fleste foreldre til trøst for å roe barnet. Tilknytningen utvikles i forskjellige stadier. Det første stadiet er *forstadium til tilknytning*; etterhvert klarer også barnet å vise positive signaler, det kan smile noe som gleder de som får se det. Når det er noen måneder gammelt ser barnet interessert på bortimot alle som viser det interesse. Man kan også legge merke til at de som lettest får frem smil og positive signaler hos barnet, er de som barnet har hatt positiv interaksjon med. Dette gjør at neste stadium, *tilknytningen starter*, begynner. Ved ca. 4-månedersalderen blir det vanskeligere for foreldrene og fremmede å få frem smil hos barnet. Det har da som oftest blitt mer kresen til hvem som skifter bleie og lignende, og foretrekker mennesker som det kjenner. Ved gråt, er sjeldent trøst av fremmede noen suksess. Med dette viser barnet at det er selektivt når det kommer til selskap. For foreldrene kan dette bli en veldig positiv opplevelse, da de føler seg utvalgt av barnet, noe som igjen fører med seg en følelse av ansvar. Disse følelsene har stor betydning da de skal hjelpe barn og foreldre takle ulike former for belastning som for eksempel søvnmangel, parproblemer, amming og så videre. Omsorgspersonenes viktigste oppgaver, ved siden av å mate, gi varme og beskyttelse, er de første månedene å hjelpe barnet med følelsesmessig regulering. Babyer takler ikke sterke negative opplevelser i lengre tid av gangen og evnen til å regulere sterke følelser er beskjeden. Derfor trenger de voksnes hjelp for å lære dem hvordan følelsesmessig selvregulering foregår. Tilværelsen blir mye enklere hvis man får hjelp til å gjenkjenne, takle og håndtere forskjellige sterke følelser. Dette gjør at omsorgspersonen spiller en betydningsfull rolle allerede i løpet av de seks første levemånedene til barnet (Broberg m.fl, 2008; 22-23).

Skillet til neste fase, ligger i at separasjonsangsten melder seg etterhvert. Ved 5- til 6-måneders alderen vil ikke barnet umiddelbart begynne å gråte eller lete etter forelderen dersom den forsvinner. Men ved ca 7-måneders alderen skjer det en brå forandring og *tilknytningen når sitt høydepunkt*. I denne fasen har barnet sterke innvendinger til å bli separert fra omsorgspersonen og det vil ikke godta at fremmede tar hånd om det. Selv personer som barnet kjenner fra før, for eksempel

besteforeldre, kan møte protester fra barnet i denne fasen. Når babyen er blitt 9-10 måneder, klarer det ofte å krabbe omkring og er dermed i stand til å selv bestemme avstanden til foreldrene og en ny fase begynner, *målstyret atferd*. Så lenge det ikke er fare på ferde, kan barnet oppføre seg som det ikke bryr seg om foreldrenes nærvær. Men hvis en fremmed kommer inn i rommet eller omsorgspersonen forlater det, aktiviseres tilknytningssystemet og barnet vil minske avstanden til sin mor eller far. Ved å observere slik adferd, kan vi konstatere at barnet har dannet en spesifikk følelsesmessig relasjon, en tilknytning. I løpet av det andre leveåret når tilknytningen sitt høydepunkt og i takt med utviklingen av kognitive evner som språk, symboliseringsevne og hukommelse, blir det lettere for barnet å håndtere møte med fremmede mennesker og adskillelse fra foreldrene. Men barn vil allikevel være påvirkelig fra separasjoner fra omsorgspersonene i kommende år, spesielt hvis atskillelsen er over flere døgn eller hvis barnet blir plassert i miljøer det ikke kjenner til med personer de ikke kjenner godt fra før (Broberg m.fl, 2008: 23-24).

2.2.3.1 Småbarns reaksjon på separasjoner fra foreldrene

Hvordan reagere småbarn på adskillelse fra omsorgspersonene sine? Ekteparet Robertson filmet barn som var i alderen 1-3 år for å se hvordan de reagerte da de ble skilt fra foreldrene sine i mer enn et døgn. Det ble identifisert et handlingsmønster ut i fra oppførselen til barna. Den første reaksjonen som kom var protest, barna gråt høylytt og lette febrilsk etter foreldrene. Denne atferden var utslitende og dersom barnet ikke ble gjenforent med foreldrene, gikk det inn i en sorgprosess. Gråten ble mer stille og hulkende, og letingen avtok. Hvis muligheten var der, krøp barnet sammen i en seng eller et hjørne, gjerne med sitt eget kosedyr som trøst. Man kunne tydelig se at barna var preget av adskillelsen og de ville ikke spise eller trøstes av fremmede. Selv om situasjonen, fra voksnes øyne, ikke var ansett som akutt farlig, ble tilknytningssystemet til barna aktivert. Barnet kjente heller ingen voksne i situasjonen som kunne gi de en følelse av trygghet og slå av systemet. Dette gjorde situasjonen drastisk for et lite barn som ikke har forutsetningene for å klare seg i en lengre periode uten mat og beroligende søvn. Studien viste at dersom barnet ikke ble gjenforent med en omsorgsperson innen et

par døgn, startet barnet å trappe ned tilknytningssystemet sitt. Dette førte til at barnet ble lettere å håndtere på institusjonen der det var og det fikk matlyst, lekte med andre barn og aksepterte kontakt med personalet. Konsekvensen av dette var at foreldrene ble oppfordret til å ikke besøke barna så ofte i frykt for at det skulle føre barnet tilbake til protest- og sorgfasene. Dessverre innså ikke personalet den høye prisen barnet og foreldrene betalte på grunn av disse oppfordringene som førte til neste fase, *frakobling*. Fasen innebærer at barnet selv starter å deaktivere tilknytningssystemet og gir slipp på det psykologiske båndet til foreldrene. Barna unngikk blikkontakt ved besøk og var nøytral i den følelsesmessige oppførselen. Bowlby så at små barns separasjonsreaksjoner lignet mye på den måten voksne reagerer når de mister sine nære. Derfor kan man si at barnets reaksjon er en sorgreaksjon med den funksjon at den skal hjelpe barnet med å gi slipp på den fraværende omsorgspersonen, samt å gi barnet mulighet til å knytte seg til nye, stabile omsorgspersoner (Broberg m.fl, 2008:24-25).

Forholdet mellom barn og forelder kommer til et nytt stadie da barnet er ca 3-4 år gammelt. Fordi de kognitive evnene blir mer utviklet, vil barnet bli mindre egosentrisk og skjønne at omsorgspersonen også har egne interesser og ønsker som ikke alltid er de samme som barnets ønsker. Derfor vil barn i denne alderen begynne å forhandle med omsorgspersonen. En forutsetning for å nå dette stadiet er at barnet har utviklet en mentaliseringsevne som gjør at barnet har muligheten til å forstå at forskjellige personer kan ha forskjellige syn på en sak og at mennesket handler på bakgrunn av hensikter og følelser. Alt dette må barnet ta hensyn til da det skal omgås andre. For at forholdet mellom barnet og omsorgspersonen skal fungere godt, må også barnet føle seg elsket. Hvis barn føler seg elsket vil det ha lettere for å håndtere uunngåelige konflikter som oppstår i relasjoner, særlig i forelder-barn-relasjonen. Det tidlige tilknytningsforholdet mellom barn og forelder legger føringene for den fremtidige mentale sunnheten på tre viktige områder; det første er verdsettelsen av nære relasjoner og ønsket om å inngå slike uten redsel for å bli sviktet. Det andre er evnen til å regulere sterke følelser uten å bli overveldet av dem og det siste er evnen til å oppfatte andre mennesker som individer med egne

følelser og hensikter som man anerkjenner og tar hensyn til (Broberg m.fl, 2008: 25-26).

2.2.3.2 Den tidlige tilknytningens konsekvenser

Vi kaller tilknytningen stabil hvis et barn som har blitt ansett til å ha en trygg tilknytning også blir ansett til å ha en trygg tilknytning senere i livet. Bowlby hevdet at skiftninger i omverdenen forlanger at personens indre arbeidsmodeller oppdateres, og at arbeidsmodellene ser ut til å bli mer og mer stabile og tyngre å endre over tid. Arbeidsmodellene kan selv om forandres på et senere punkt i livet, men det skal mer til for å mane frem endringer. Dersom det ikke eksisterer markante, langvarige endringer i omsorgspersonens tilgjengelighet i forhold til barnets tilknytningsbehov, vil barnets indre arbeidsmodeller sannsynligvis holde seg stabile under oppveksten. Årsakene til dette kalles; *miljømessig stabilitet*, *assimilation* og *automatisering*. *Miljømessig stabilitet* handler om at hvis en tilknytningsperson har vært tydelig tilgjengelig da barnet var 5 måneder gammelt, så er personen med stor sannsynlighet tydelig tilgjengelig da barnet er blitt 5 år også. Selvfølgelig finnes det avvik, men en avgjørende årsak til en slik forventning av generell stabilitet i tilknytningspersonens funksjonsmønster, er trolig at dennes egne indre arbeidsmodeller i forbindelse til sine egne omsorgspersoner har hatt lang tid på å stabilisere seg. Ved hjelp av sine egne indre arbeidsmodeller, lager omsorgspersonen mentale modeller av barnet og seg selv i relasjon til barnet som gjennomgår en tilsvarende stabiliseringsprosess. *Assimilation* og *automatisering* handler om arbeidsmodellens generelle kontinuitet. Til grunn for hypotesen om arbeidsmodellenes generelle kontinuitet ligger blant annet Piagets prinsipp om *assimilation* av kognitive skjemaer. Prinsippet går ut på at erfaringer fra tidligere samspill vil ha innflytelse på de forventningene personen har til interaksjoner av lignende type og dermed personens atferd i disse situasjonen. Et barn former gjennom sin oppførsel et miljø som er likt med dets forventninger til hvordan miljøet vil reagere på dets oppførsel. For eksempel vil et trygt tilknyttet barn oppføre seg tillitsfullt mot pedagogene når det begynner i barnehage, noe som gjør at de voksne vil være lydhøre overfor barnet signaler og bekrefter barnets positive indre arbeidsmodell av seg selv og andre. Hvis barnet har en utrygg eller desorientert

tilknytning er det trolig at det vil farge forventningene til og oppførselen ovenfor pedagogene, og sannsynligheten for negativ tilbakemelding fra de øker noe som forsterker negativiteten i de indre arbeidsmodellene ytterligere (Broberg m.fl, 2007:177-181).

2.2.4 Mer om indre arbeidsmodeller

I 6 til 12-måneders alderen utvikler barnet sine kognitive evner og det begynner å danne seg forestillinger om seg selv og relasjonene det har til andre mennesker. Disse forestillingene kalles indre arbeidsmodeller. Så hvorfor kalte egentlig Bowlby forestillingene akkurat det? Hvorfor brukte han ikke begrep som kart, objektrelasjon, indre objekt, skjema eller noe tilsvarende? Svaret er at modell har en viktig egenskap som for eksempel kart mangler. Riktignok benyttes begge til å orientere seg rundt med, men modellen kan manipuleres eller lekes med, det kan ikke kartet. Modellen skal være et bilde av virkeligheten, men ved å endre modellen vil man få en forutelse av hva som vil skje i virkeligheten. Derfor gir indre arbeidsmodeller anledning til ulike former for tankeeksperimenter. I motsetning til dyr som er avhengig av prøve og feile-metoden for å lære, kan mennesket benytte seg av sine indre arbeidsmodeller for å forutse mulige utfall av handlinger. De mest betydningsfulle indre arbeidsmodellene er de som er knyttet til sosiale relasjoner. Sosiale relasjoner er en essensiell del av menneskelivet og er nødvendig for å sikre overlevelse (Broberg m.fl, 2008: 26).

For at en indre arbeidsmodell skal være funksjonell, det vil si være et gunstig verktøy i barnets samspill med omverdenen, må den i høy grad samsvare med virkeligheten. Hvis forholdet til omsorgspersonene er positivt, utgjør ikke dette noe problem. Er de positive erfaringene flere enn de negative erfaringene, vil barnet kunne bearbeide de negative og innarbeide dem arbeidsmodellen sin som kontinuerlig er i utvikling. Men dersom de negative erfaringene er i overtall når det kommer til barnets samspill med foreldrene, vil det by på problemer. Da vil barnet måtte lære seg å lese omsorgspersonen og tilpasse sin egen væremåte etter det som kreves slik at den voksne skal kunne akseptere barnet. Dette kan føre til at barnet vil utelate mesteparten av de dårlige opplevelsene sine fra samspillet med

omsorgspersonen i de indre arbeidsmodellene slik at behovet for optimal nærhet i tilfelle akutt fare skal kunne sikres. I et kort perspektiv vil dette være gunstig fordi det bidrar til at barnet klarer å opprettholde en positiv indre arbeidsmodell av foreldrene slik at barnet makter å beholde en beskyttende fysisk nærhet til omsorgspersonen uten å tenke for mye på smertene rundt relasjonen. Dessverre vil effekten bli negativ på lengre sikt fordi den bevisste indre arbeidsmodell ikke er en god representasjon av virkeligheten og dermed er den ikke et effektivt hjelpemiddel for å orientere seg i det sosiale landskap. Hvis barnet ble tvunget til å gjemme sine minner av samspillet med omsorgspersonene i forskjellige hukommelsessystemer som bevisst manglet kontakt med hverandre, betegnet Bowlby det som at barnet hadde segregerende mentale modeller (Broberg m.fl, 2008: 26-27).

Hensikten til de indre arbeidsmodellen kommer særlig frem når barnet starter å omgås andre mennesker utenfor det kjente familiemiljøet sitt. Barnet vil da prøve å danne det miljøet som dets egne modeller er utviklet for å håndtere. Trygge (positive) indre arbeidsmodeller vil derfor bidra til at barnet skaper et positivt miljø rundt seg, mens utrygge (negative) indre arbeidsmodeller har en tendens til å føre til negativt samspill med voksne og jevnaldrende, noe som igjen forsterker barnets bilder om hvordan andre er. For å snu denne trenden og hjelpe barn utvikle nye gode arbeidsmodeller slik at de er bedre rustet til å delta i det sosiale liv, kreves det hardt arbeid av tålmodige pedagoger, fosterforeldre og andre involverte (Broberg m.fl, 2008: 27).

2.2.5 Fra førskolealder til tidlig tenåring i et tilknytningsperspektiv

Det er ikke gjort så mye tilknytningsrelatert forskning på denne aldersgruppen, fokuset ligger heller på sosial utvikling, kognitiv utvikling og grensesetting. Ut ifra dette kan man tenke seg at tilknytning ikke har noe særlig betydning for denne aldersgruppen. Broberg m.fl mener at det er feil; barn trenger, for å sikre sin overlevelse, nære relasjoner til en eller flere omsorgspersoner også i disse årene. På en måte blir behovet for beskyttelse faktisk enda sterkere fordi barnet møter utfordringer og forandringer både fysisk og psykisk. Fordi barn i denne alderen blir mer selvstendige enn små barn, får de et eget ansvar for tilknytningsrelasjonen til

omsorgspersonen og at de blir mer kognitivt utviklet gjør at de indre arbeidsmodellene blir mer sofistikerte (Broberg m.fl, 2007:229-230).

Et hovedskille i tilknytningsrelasjonen kommer når barnet fyller 3-4 år, fordi redselen for vennligstilte fremmede reduseres og behovet for fysisk kontakt etter korte separasjoner minsker. Søkenen etter nærhet erstattes med andre metoder for kommunikasjon som kan skje på avstand, for eksempel øyekontakt og verbal formidling av følelser. Tilknytningssystemet frikobles fra fremmedfrykten og kobles isteden til oppførselssystemet. Barn i denne alderen trenger å lære seg å selv ta kontakt med personer de ikke kjenner, men samtidig må de utvikle en egen alarmklokke som varslers hvis de møter en mulig farlig fremmed hvis omsorgspersonen ikke er i nærheten. I førskolealderen utvikler barnet i stor grad kommunikasjonsevnene som trengs for å være en del av et større sosialt miljø enn familien. Som treåring begynner et barn å få kompetansen til å forstå komplekse regler for sosialt spill. Som fireåring er barnet kommet opp på et nivå som spesielt skiller menneskene fra dyrene, nemlig evnen til å mentalisere. Dette gjør blant annet at barnet blir mindre egosentrisk og forstår at andre enn det selv har følelser (Broberg, 2007: 230-233).

De indre arbeidsmodellene blir som nevnt tidligere mer sofistikerte og avanserte. Barnet har modnet nok til å rive seg løs fra tid og rom-kjeden som eneste grunnlag for arbeidsmodellen og styre impuls kontrollen. Derfor kan 3-4 år gamle barn implementere sin forståelse for foreldrenes hensikt inn i de indre arbeidsmodellene sine. Hvis barnet spør etter godteri, er et naturlig svar fra foreldrene at det ikke er lørdag i dag. Et yngre barn kan svare på dette ved å legge seg på gulvet og hyle etter godteri, mens en fireåring kan starte en forhandling fordi det er mer trolig til å føre frem. De indre arbeidsmodellene har altså blitt så avanserte at de hjelper barnet til å oppnå sine ønsker på bakgrunn av tidligere erfaringer fra samspillet med foreldrene og de har kommet i tilknytningsfasen som Bowlby kaller målrettet partnerskap (Broberg m.fl, 2007: 233).

I følge Bowlby var målrettet partnerskap den siste tilknytningsfasen, men senere forskning har vist at begrepet trygg base får ett nytt innhold når barnet blir eldre og dets behov for foreldrene endres. Et viktig ord i dette nye innholdet er tilgjengelighet. Hvis barnet er sikker på at foreldrene er tilgjengelig ved behov, føler det seg trygt og friere til utforske verden. Tilgjengeligheten gjelder ikke bare fysisk, men også psykisk tilstedeværelse. Psykisk tilstedeværelse blir viktig for at barnet skal føle seg akseptert og ville åpne seg for foreldrene. Grunnlaget for dette ligger i erfaringen av å bli hørt og forstått av omsorgspersonene hvilket ligger lagret i de indre arbeidsmodellene. Som nevnt tidligere, blir tilknytning aktivert av ulike trusler. Men hva aktiverer tilknytningssystemet til denne aldersgruppen? Et eldre barn kan lett håndtere på egenhånd de farene som aktiverer et lite barns tilknytningssystem. Derfor kan man lett trekke konklusjonen med at farene blir færre, men et eldre barn utsetter seg for flere og større risikoer enn et lite barn. Det ferdes alene i trafikken, det driver med fritidsaktiviteter og det ferdes i ulike sosiale grupper utenfor familien der det kan bli utsatt for mobbing, bli utestengt og så lignende. Det ligger i menneskets natur å være et sosialt dyr som er avhengig av å føle seg akseptert av sine artsfrender for å styrke selvtiliten (Broberg m.fl, 2007: 235,238).

Forskere har begynt å se etter om det er forskjeller i tilknytningen hos jenter og gutter. Hos babyer og småbarn, skiller tilknytningsteorien seg ut i psykologien fordi man har funnet svært få forskjeller, men hos aldersgruppen 6-12 år viser funn at jenter har hyppigere trygg tilknytning enn gutter. Hva kan være grunnen til dette? Kan det være forskningsmetodene man har brukt? At de er mer tilpasset jenter som er bedre på verbal kommunikasjon? Eller kan det være at jenter som oftest er mer åpne og snakker mer om følelsene sine enn gutter? Man vet ikke helt sikkert hvorfor det er slik, men svaret kan ligge i at jenter lettere benytter seg av foreldrene som sikker base når tilknytningen blir aktivert (Broberg m.fl, 2007:238-239).

2.2.6 Tilknytningens betydning i voksenalder

På slutten av 1900-tallet fikk tilknytningsteorien endelig allmenn anerkjennelse innenfor sosialpsykologi og klinisk psykologi. Tilknytningsforskningen til Ainsworth handlet om barns adferd, men hva med voksnes tilknytningsatferd? Hvordan skulle

man forske på den? Mary Main, en av Ainsworths elever, utviklet et intervju som ble svaret på dette. Det er et "semistrukturert intervju spesielt konstruert for å få tilgang til ubevisste deler av de indre representasjonene av individets relasjonelle dynamikk "(sitat, Halstensen, 2014: 117-118). Disse indre arbeidsmodellene er sentrale elementer av en persons virkelighetsoppfattelse. Funksjonene til modellene er å *tolke og forutsi tilknytningspersonenes atferd og følelser, og i tillegg å regulere barnets egen atferd, tanker og følelser*. Arbeidsmodellene utvikler seg gjennom livet og bidrar til at tilknytningsmønstrene følger personen inn i nye faser av livet. Den indre arbeidsmodellen hjelper individet i å generalisere fra relasjon til relasjon på bakgrunn av relasjonserfaringer. Den indre arbeidsmodellen skal også hjelpe individet med å forutsi og regulere ulike situasjoner (Halstensen, 2014: 118).

Et område der tilknytningen og de indre arbeidsmodellene kan ha betydning i voksen alder, er i parforhold. En stor forskjell fra den tidlige tilknytningen, er at tilknytningen i parforhold er symmetrisk; begge parter gir og mottar trygghet. En teori er at tilknytningsfunksjonene flyttes gradvis over fra de primære tilknytningspersonene i tidlig barndom til den som blir voksenlivets primære tilknytningsperson. Hvordan tilknytningen i forholdet utspiller seg, er avhengig av flere faktorer. En faktor er forholdets lengde, Hazan mener at etter ca to år vil partneren bli den primære kilden til separasjonsangst og kunne fungere som en trygg base. Sistnevnte blir over tid og når den er etablert, den viktigste funksjonen til relasjonen. Forskning viser at forbindelser mellom relasjonen et menneske har hatt til foreldrene sine som barn og den voksne kjærlighetsrelasjonen. En slik forbindelse er *ikke-verbal kommunikasjon*; både i relasjonen et barn har til omsorgspersonen og i et parforhold mellom voksne er klemmer, latter, gråt, kyssing og kosing vanlige gester. Intim, fysisk kontakt er en del av begge forholdene. *Gjenforeningsoppførsel* er en annen forbindelse; små barn som møter foreldrene igjen etter kortere separasjoner har en tendens til å le, fnise, positive lyder og lignende. Voksne i et par forhold som møter hverandre etter lengre separasjoner kjenner gjerne følelse av eufori, ler, klemmer og ønsker bekreftelse. Selvsagt gjelder dette ikke alle barn og voksne i relasjoner, men de som er trygge. Den siste forbindelsen jeg har valgt å nevne er *idealisering*. Barn ser ofte opp til foreldrene sine og tillegger de kvaliteter som de egentlig ikke besitter, barnet kan tro

at forelderen er kjempesterk eller mye smartere enn det som er tilfellet. I et parforhold skjer gjerne samme typen idealisering. Negative egenskaper bortforklares eller benektes og positive egenskaper overdrives og vektlegges (Broberg m.fl, 2007: 258-261).

2.2.7 Trygg base, trygg havn

Sentralt i tilknytningsteorien finner vi begrepet trygg base. Dette begrepet beskriver to oppgaver ved foreldrenes omsorgsevne. Den første er å være base for barnets utforsking. Den andre oppgaven er å utgjøre en sikker havn som barnet kan snu seg mot hvis det opplever fare eller trussel. Dersom forholdet til omsorgspersonen er preget av utrygghet, vil det få negative konsekvenser for barnets evne til å utforske verden, fordi barnet ikke kan ha tillit til at omsorgspersonen vil være tilstede hvis behovet melder seg. Dette gir barnet to valg, det kan klamre seg til omsorgspersonen og ikke forlate basen eller det kan oppføre seg slik at det gis inntrykk av at det er unødvendig med en trygg havn (Broberg m.fl, 2008: 27). Jeg vil komme tilbake til begrepene trygg base og trygg havn under tilknytning, religiøsitet og åndelighet.

2.2.8 Tilknytning, religiøsitet og åndelighet

Å være et voksent menneske innebærer at man som regel er nok kognitivt utviklet til å forstå at de tilknytningsrelasjonene man har til andre mennesker ikke er nok til å beskytte en fra døden, naturkatastrofer og lignende. En kosmisk omsorgsperson som alltid er god, alltid lydhør og alltid kan gi beskyttelse kan bidra til å gi en trygghet som mange søker. Religion i ulike former har vært en del av de fleste mennesker og kulturer opp gjennom historien. Religioner kretser som oftest rundt ulike usynlige skikkelser, Gud eller guder, som gir individer, samfunn og kulturer svar på de store spørsmålene som mennesket undrer seg over (Broberg m.fl, 2008: 308-309).

I religionspsykologi har tilknytningsteori de siste 20-30 årene blitt en av de viktigste teoriene. Tanken som ligger til grunn for dette er at Gud representerer ideen om en

tilknytningsperson og at forholdet mennesker har til Gud ligner en tilknytningsrelasjon barn har til sentrale omsorgspersoner (Broberg m.fl, 2008: 309). Kari Halstensen skriver at det er grunn til å tro at tilknytningsteori er generaliserbar til gudsrelasjonen (Halstensen, 2014: 113). For mennesket er søken etter nærhet, tilhørighet, trygghet og speilende reflekser elementer som følger det gjennom hele livsløpet. I religion kan mennesker finne mening, identitet og sette seg selv i en større sammenheng. Religion tilbyr svar på de store spørsmålene som for eksempel hvor vi kommer fra og hvor vi er på vei. I kristendommen, islam og jødedommen er relasjon og tilknytning til Gud viktig. Grunnlaget for disse monoteistiske religionene er troen på bare en gud og religiøse tekster og riter spiller en sentral rolle. I kristendommen sees Gud på som en far og relasjonen til Gud sammenlignes med relasjonen et barn har til sine omsorgspersoner. Som voksen kan man ikke søke trygghet hos foreldre og kanskje forsøker man finne den hos Gud isteden. I situasjoner som gjør mennesket urolig og utrygt vender der seg lettere mot Gud, slik et barn vender seg mot sin mor (Halstensen, 2014: 119-120).

Freud mente at troen på Gud var en forlengelse av den umodne bindingen til en sterk, allmektig og beskyttende far. Gudstroen måtte bort hvis individet skulle ha mulighet til å modnes. Ana- Maria Rizzuto mente, i motsetning til Freud, at tro er en sunn og moden objektrelasjon. Felles for de er at de skaper en forbindelse mellom psykologisk relasjonsteori og relasjonen til Gud. Tanken er at relasjonen mellom Gud og mennesker har likhetstrekk med relasjonen mellom mennesker. Innenfor psykodynamikken har man betraktet Gud som et relasjonelt objekt og innenfor tilknytningsteori har man forsøkt å forklare hvordan og hvorfor mennesker relaterer seg til Gud ved hjelp av hypotesen om tilknytning. For et barn er tilknytningsrelasjonene avgjørende i spørsmålet om liv og død. Den første tilknytningen er ubevisst og avgjørende for eksistensen. Tilknytning til Gud er ikke like livsnødvendig, den er mer avgjørende for trygghet og håp enn for overlevelse. Gud kan sees på som et element av den indre arbeidsmodellen (Halstensen, 2014: 121).

2.2.8.1 Gud som trygg havn og base

Kari Halstensen skriver at gudsrelasjonen må sees lys av de fire elementene som Ainsworth så etter i fremmedsituasjonen dersom man prøver å forstå menneskers forhold til Gud med utgangspunkt i tilknytningsteorien. Det har blitt forsket mye på tilstedeværelsen av de fire elementene hos mennesker som har en tro på Gud som kan sees på som en relasjon til Gud. I de monoteistiske religionene er Gud allmektig og nærværende, men de har også et gudshus hvor man kan oppsøke Gud. Dette fører de troende nærmere Gud. Bønn kan også sees på som en måte å oppsøke Gud, forskning viser at når kristne ber ligger fokuset på relasjonen til Gud. Her blir det første elementet i tilknytningsteorien oppfylt. Som nevnt tidligere, søker mennesket ofte hjelp og trygghet hos Gud når det føler seg truet. Jo større krisen er, jo mer vender mennesker seg til Gud. Et uttrykk som illustrerer dette godt er at det er ingen ateister i skyttergravene. Selv de som ikke har en bevisst tro, viser mennesker tendenser til å vende seg til Gud hvis krisen er stor. I følge forskning skjer plutselige omvendelser ofte i krisesituasjoner. Hos yngre mennesker handler krisen ofte om relasjonen til foreldre, mens hos eldre individer ligger problemet gjerne i kjærlighetsforhold (Halstensen, 2014: 121-122).

Bowlby mente at det finnes tre typer situasjoner hvor barns tilknytningssystem hyppig blir aktivert. Den første typen situasjoner er skremmende opplevelser i omgivelsene. Den andre typen situasjoner dreier seg om sykdom, skade eller utmattelse og den siste typen situasjoner handler om adskillelse eller trussel om adskillelse fra tilknytningspersonene. Hood og kollegaene sammenlignet forskning på religiøs adferd og fant at mennesker vender seg til Gud i krise. De konkluderte også med at kriser som sykdom, skader, negative livshendelser og næres død. Sammenligner vi denne konklusjonen med Bowlbys tre typer situasjoner som får barnet til å oppsøke tilknytningspersonen som en trygg havn, ser vi at de godt stemmer overens (Halstensen, 2014: 122). Gud er altså en trygg havn når krisen er et faktum. Men kan man også se på Gud som er trygg base? Empirisk forskning mener at svaret er ja. Studier viser at troende mennesker ofte opplever håp enn ikke troende mennesker. Troende mennesker har en mer åpen og fleksibel

mestringsevne, et kjærlig gudsbilde gir også økt selvtillit. Studier av konvertering støtter også synet på Gud som en trygg base, fordi det er påvist at subjektiv opplevd lidelse er drastisk mindre etter omvendelsen enn før hvis omvendelsen fører til at Gud blir sett på som en trygg base. I utviklingspsykologien snakker man om *social referencing* som kort forklart er det som skjer når et barn leser følelsene som kommer til uttrykk i foreldrenes ansikt for å få informasjon om en situasjon. Barnet speiler så foreldrene hvis de ser trygge ut og får dermed mot til å utforske omgivelsene. Halstensen skriver at social referencing derfor er et fenomen som overlapper trygg base-delen i tilknytningsteori. En hypotese går ut på at bønn hos troende mennesker har samme funksjon, den gir trygghet om at relasjonen med Gud er kontakt og at Gud vet om situasjonen hvilket gjør at individet blir tryggere i møtet med det fremmede i omgivelsene (Halstensen, 2014: 122-123).

Bowlby mener at en viktig side av den trygge basen er at den medvirker til å minske og avverge redsel. En trygg base gjør altså at redselen uteblir og studier viser at Gud kan ha samme funksjon. Et godt eksempel som støtter denne påstanden er studier av psykisk helse og religion. Det er blitt påvist at tro samsvarer med to sentrale sider ved god mental helse, nemlig frihet fra bekymring og skyld samt opplevelse av personlig kompetanse og kontroll. (Halstensen, 2014:123).

2.2.8.2 Utvikling av gudsrelasjon

Den religiøse utviklingen starter i barndommen, den ser ut til å følge tilknytningssystemets modning og tilegnelsen av de kognitive evner som er forbundet med denne modningen. Det forprogrammerte målet til tilknytningssystemet er fysisk nærhet til en eller flere omsorgspersoner. Dette gjelder særlig hos babyer og småbarn, men etterhvert som de blir eldre kan det ofte være nok å vite hvor omsorgspersonen befinner seg og vite at denne kommer til unnsetning i tilfelle farlige situasjoner skulle dukke opp. Derfor mener tilknytningsforskere at målet til tilknytningssystemet hos eldre barn har skiftet fra fysisk nærhet til opplevd trygghet. Denne observasjonen har vært avgjørende for det teoretiske arbeidet med å flytte tilknytningssystemet fra atferdsnivå til representasjonsnivå og muliggjør tanken

om tilknytningsrelasjoner med usynlige vesener, for eksempel Gud, som man trolig aldri vil oppnå fysisk kontakt med (Broberg m.fl,2008: 318).

Babyer har ikke evnen til å forstå symbolsk tenkning, og de har nok med oppføre seg slik at de får næring av og nærhet med sine omsorgspersoner. Etterhvert som spedbarnet vokser og utvikles, vil også relasjonen til tilknytningspersonene utvikles til et målrettet partnerskap i førskolealderen. Dette gjør at barnet blir bedre rustet til å håndtere lengre fysiske adskillelser fra omsorgspersonene fordi de i stedet er symbolsk tilstede. I denne alderen begynner barn også å tenke på Gud, som de omtaler og tegner som en person. I tillegg til å ta i bruk symbolsk tenkning, utvikler barn i førskolealder en mentaliseringsevne som muliggjør at de forstår at andre mennesker handler på grunnlag av mentale tilstander som for eksempel hensikter og mål. Evnen til symbolsk tenkning og mentaliseringsevnen kan føre til forestillinger om Gud. Tenårene blir sett på som en blomstringsperiode for religiøs utvikling. Dette har ført til at kirker og andre religiøse organisasjoner retter mye av rekrutteringen sin mot denne aldersgruppen, samt å få bekreftelse fra eksisterende medlemmer som for eksempel ved konfirmasjon. En annen begrunnelse på disse temaene kan være unges behov for å diskutere eksistensielle spørsmål. Religiøse omvendelser skjer hyppigere her enn hos andre aldersgrupper, hvordan kan man forklare dette fokuset på religiøsitet? Fra et tilknytningsteoretiskperspektiv kan man begrunne med at livsperioden er preget av turbulens i tilknytningssystemene; tilknytningen til foreldrene endrer seg og ikke alltid vil det være andre til stede for å utgjøre et alternativ, mange får sine første kjærlighetspartner og gode venner spiller viktige roller. Kan svaret være at Gud gir trøst og trygghet i hverdagen hvis ikke andre alternativer melder seg? (Broberg m.fl, 2008: 319-321).

Voksenlivet er ikke preget av den samme dramatikken som ungdomsårene, men det finnes selvsagt unntak. Et tema som er assosiert med økende religiøsitet er blant annet separasjon og skilsmisser som kan sees på som en permanent adskillelse fra den primære omsorgspersonen. Mot slutten av livet får også gudsrelasjonen en renessanse, særlig i forbindelse med at livspartneren dør. I en studie av eldre mennesker i USA, fant forskere sammenheng mellom økt privat gudsforhold og

enker/enkemenn. De fant også at de som hadde en voksende gudsrelasjon opplevde mindre sorg enn de som ble enker/enkemenn uten å forandre forholdet til Gud (Broberg m.fl, 2008: 321)

2.2.8.3 Forbindelse mellom foreldrerelasjon og gudsrelasjon?

Rizzuto fant at både bevisste og ubevisste elementer fra foreldrerelasjonen kan identifiseres i gudsrelasjonen. Men er det en forbindelse mellom relasjonen som et individ har til foreldrene og gudsrelasjonen? Studier viser at to motstridende hypoteser er gjeldende. Ikke så få religiøse vil mest sannsynlig benekte at kompensasjonshypotesen gjelder for dem og de andre troende i deres religiøse samfunn. Og i følge resultater fra studier så har de antakeligvis rett, flesteparten av troende har en trygg tilknytning til sine omsorgspersoner og en stabil religiøsitet. Hvordan kan man da forstå religiøsitet ut i fra et tilknytningsbasert syn? Korrespondansehypotesen kan være løsningen på det. Denne hypotesen går ut på at det skjer en overføring av trygg fra tilknytningen til omsorgspersonene til tilknytningen til Gud. Den indre arbeidsmodellen har som nevnt tidligere en generaliserende funksjon; dersom mor har vært lydhør, forventer barnet at den neste omsorgspersonen også er lydhør. Man vil da forvente at Gud er kjærlig, lydhør og tilgjengelig. Foreldrenes tro vil overføres til barnet (Halstensen, 2014: 123). Bowlby mente at tilknytningsmønstre kunne bli overført fra generasjon til generasjon og disse kunne man finne i de indre arbeidsmodellene. Et individ som har kjent en trygg tilknytning, vil sannsynligvis se på seg selv som god nok til å motta omsorg og vil gå ut i fra at andre vil tilby ham det. De indre arbeidsmodellene er generaliserende og individet vil forvente at hvis omsorgspersonen i oppveksten har vært lydhør så vil kjærlighetspartnere i voksen alder være lydhøre. Korrespondansehypotesen er basert på at det samme gjelder Gud, han er kjærlig, lydhør og tilgjengelig hvis mor har vært det. Hvis omsorgspersonen ikke har vært lydhør, vil det voksne individet føle at det ikke er verdig til å motta omsorg og anta at Gud ikke er lydhør. Men her møter korrespondansehypotesen en utfordring fordi den motsier kompensasjonshypotesen.

Den andre hypotesen er kompensasjonshypotesen som går ut på at gudsrelasjonen kompenserer for utryggheten i tilknytningen til foreldrene. Dersom

omsorgspersonene ikke gir barnet den tryggheten det søker, vil barnet søke seg til et tilknytningssurrogat. Det kan for eksempel være et eldre søsken, besteforeldre, en lærer og lignende. Men det kan også være Gud som fyller denne funksjonen (Halstensen, 2014: 123-124). Tanken bak hypotesen er at individer som har manglet lydhøre omsorgspersoner i oppveksten og derfor har utviklet en utrygg tilknytning til disse, vil ha lettere for å vende seg til surrogater for å takle tilknytningsrelatert stress. Kompensasjonshypotesen har bred støtte i forskningen, for nesten 30 år siden fant forskere at en betydelig prosent av de som hadde opplevd plutselige religiøse omvendelser også hadde utrygg tilknytningserfaring. Omvendelsene skjedde gjerne under stressfylte livshendelser, noe som sier oss at de religiøse forandringene har stressregulerende funksjon. Resultatene ble senere bekreftet i en studie av eksisterende undersøkelser hvor man konkluderte med at de som hadde opplevd plutselige omvendelser hadde en mer følelsesmessigbasert religiøsitet hvor Gud ble brukt som regulerende instans i tilknytningsbaserte stressituasjoner enn de andre deltakerne (Broberg m.fl, 2008: 322-323).

Et annet funn fra studien var at selv om flertallet av deltakerne var hentet fra en religiøs populasjon, så hadde kun 5-10 % opplevd en plutselig omvendelse. Religiøsiteten til personene med utrygg tilknytning hadde klare tendenser til å stige og falle over tid. Man så også at religiøsiteten gjerne steg i periodene med stressfylte livshendelser, mens den falt i rolige perioder. En svensk studie viste at utrygge individers religiøsitet litt etter litt økte ved brudd i kjærlighetslivet, og at religiøsiteten avtok når et nytt forhold blomstret. Et annet faktum som er interessant er at merke seg er at kompensasjonshypotesen både får anerkjennelse i forskning som tar utgangspunkt i selvvardert tilknytning og i studier hvor grunnlaget er lagt på mer indirekte metoder vurdering av tilknytning. Erfaringen med uforutsigbare omsorgspersoner i fortiden har mer betydning enn utrygg tilknytning i nåtiden når det kommer til hypotesen om religion som kompensasjon. For å oppsummere viser forskning at religion og forholdet til en kosmisk forsvarer trolig fungerer som en trygg base og havn her og nå, selv om man har en utrygg tilknytningserfaring (Broberg m.fl, 2008: 323-324).

2.2.9 Tilknytningsteoriens bruksområder

Etter å ha gitt en grunnleggende innføring i tilknytningsteorien, vil jeg nå se på hva som har vært tilknytningsteoriens praktiske bruksområder for å se om noe av dette kan tas med på veien mot et svar på problemstillingen min.

2.2.9.1 Klinisk spedbarnspsykologi

Tilknytningsteori kan brukes til å forstå situasjoner der små barn og omsorgspersonene deres formidler at de ikke trives eller hvor det er sannsynlig at utviklingen til barnet møter problemer. Innenfor spedbarnspsykologi handler tilknytningsteori om barnas utvikling innenfor rammene av relasjonene som omgir dem. Det å bli foreldre handler om mye mer enn å bare sette et barn til verden, det er et livslangt engasjement som man ikke uten videre kan kansellere. Man får ansvar for et individ under utvikling som i starten er helt forsvarsløst og totalt avhengig av omsorg. John Bowlby begynte tidlig i karrieren å uroe seg for at fantes så mange barn som ikke fikk en tilstrekkelig stabil emosjonell tyngde i livet. Den tidligere nevnte WHO rapporten om de hjemløse barna etter 2. verdenskrig hjalp han begrunne at alle barn trenger en varm, nær og kontinuerlig relasjon til en omsorgsperson der begge trives og føler glede. Men slik er det ikke i alle familier og den amerikanske psykologen Selma Fraiberg hevdet fra erfaring at enkelte voksne var dømt til å gjenta sin egen barndoms tragedie med sitt barn. Ikke alle foreldre klarer å leve opp til sitt ønske om å være en god mor eller far. Bowlby sier om dette at foreldreskapet aktiviserer så sterke følelser at det kan sammenlignes med at kjærlighet gjør blind. Men med lidenskap følger også negative følelser som misunnelse, hat og angst. Disse følelsene har ofte opprinnelse i hendelser fra omsorgspersonens egne tidlige barndom og hvordan den håndterer følelsene kan være utviklet for veldig lenge siden. Bowlby forteller blant annet om en mor som ubevisst, i møte med sitt eget barn blir minnet på sin egen barndoms overgrep, som gjør alt for å hindre barnet i å oppleve noe fælt, uten å forstå at det er fordi hun vil unngå å ta oppgjør med sine vonde minner. En far kan fort være sjalu på at moren gir all sin kjærlighet til deres barn, og vil hevde at morens omsorg ødelegger barnet og gjør det uselvstendig. Bowlby mener at faren ikke innser at han gjenopplever sjalusien han følte da han

som barn fikk søsken og måtte dele hengivenheten fra foreldrene. Videre sier Bowlby at ikke alle negative følelser som foreldrene føler er skadelige for barnet, det er naturlig at foreldreskapet rommer motstridende følelser; man både elsker og forakter sitt avkom. Poenget til Bowlby var at foreldrenes håndtering av disse følelsene varierer og at oppdragelsesstrategiene blir farget av deres egne tidlige erfaringer (Broberg m.fl, 2008: 66-68).

Tilknytningsteorien skiller ikke mellom kjønn når det kommer til omsorgspersonens ansvar, selv om samfunnets norm ofte gir mor ansvaret. Kvaliteten på tilknytningen er ikke kjønnsavhengig, men bygger graden av engasjement omsorgspersonen har i barnets tilstedeværelse. Det viktigste fra barnets perspektiv, er at minst en person, men helst flere, er villige til å være omsorgsperson for det i en lang tid fremover. Barnet bør faktisk helst ha et par voksne som kan passe på dets skiftende behov og se, tolke og svare på barnets signaler. Bowlby mente at det er en viktig beskyttelsesfaktor for barnet at det knyttet seg til flere omsorgspersoner fordi det er for risikabelt å bare satse på en person. I dagens samfunn der flere og flere barn opplever foreldrenes samlivsbrudd, er det viktig å legge vekt på at barnet får opprettholdt kontakten med fedrene dersom mødrene tar over den daglige omsorgen. Men ikke alle foreldre alltid like egnet til å være omsorgspersoner og dersom psykiske lidelser, alvorlige bevegelseshandicap, voldelig adferd og misbruk forekommer bør det vurderes om andre omsorgspersoner skal tiltre (Broberg m.fl, 2008:68-69).

Tilknytningsteoriens vekt på foreldrenes ansvar skaper ofte dilemmaer i dagens samfunn som verner om barns psykiske og fysiske vel. De aller fleste foreldre klarer å gi barna et emosjonelt fruktbart grunnlag slik at de kan utvikle seg. Men det forekommer foreldre som ikke klarer balansere de motstridende følelsene de har ovenfor barnet, fordi de bærer med seg vonde opplevelser som de trenger profesjonell hjelp for å takle. Dessverre er ikke alle foreldre oppmerksomme på sine mangler eller de makter ikke ta tak i problemene sine. Faktorer som utdannelsesnivå, sosioøkonomiske status, samarbeidsevne og adgang til sosialt nettverk er med på å påvirke foreldrenes ressurser. Forskning viser at det er det

summen av risikofaktorene fremfor enkeltstående momenter som er avgjørende for hvor utsatt barnet er. Samfunnet har plikt til å ta ansvar og gripe inn hvis det er snakk om omsorgssvikt, og har man mistanke om at barnets utvikling er truet trengs ikke håndfaste bevis før varsling. Når kommer man til det stadiet at det bør gripes inn? I det demokratiske samfunn er foreldremakten sterk og det er et viktig prinsipp at man har rett til å oppdra sine egne barn etter sine egne verdier og meninger. Men FNs barnekonvensjon sier at alle barn har rett til å vokse opp under trygge og stabile forhold. Hvor går grensen? Spørsmålet om når samfunnet skal reagere hvis et barn utsettes for omsorgssvikt, har sterke tilknytningsteoretiske konsekvenser. Å skilles fra foreldrene sine er helt klart belastende for barn, men det er essensielt at omsorgssituasjonen er kontinuerlig og omsorgsfull på lang sikt for at barnet skal utvikle seg best mulig. Alderen til barnet tas også med i betraktningen når man skal avgjøre hva som er best for barnet, blant annet fordi hjernen utvikles fortest de to første leveårene og dens utvikling influeres av omgivelsene (Broberg m.fl, 2008: 69-70).

Familievold forekommer dessverre i mye større omfang enn de fleste vil tro, i 2003 kom det frem av en undersøkelse av 15% av småbarnsmødre i Danmark ble utsatt for trussel eller vold i eget hjem i løpet av ett år. Det er hyppigst faren eller mannen moren bor med som slår eller forgriper seg på henne, noe som påvirker tilknytningssystemet i stor grad. Vi vet i dag mye om hvordan vold i familien påvirker barn, det gir blant annet traumer og økt risiko for alvorlige psykiske problemer. Grunnen til at slike opplevelser er farlige for utviklingen, er at barn ikke er forberedt på å håndtere aggresjon og trusler fra omsorgspersoner fordi de er de samme personene som barnet skal søke trygghet og beskyttelse mot fare hos. Dersom barnet blir tvunget til å være vitne til vold mot en forelder, blir det emosjonelt alene og kan ikke forsvare seg og det mister på en måte begge foreldrene da de får nye roller som angriper og offer. Studier viser også at barn i familier der faren slår moren, har en høy risiko for selv å bli utsatt for vold eller andre overgrep (Broberg m.fl,2008: 71).

2.2.9.2 Tilknytning i fosterhjem

Når barn blir fjernet fra sine hjem av barnevernet, brytes kontakten med de første tilknytningspersonene i forskjellig grad. Dette gjør at de blir tvunget til å bygge nye eller supplerende tilknytningsrelasjoner til en eller flere foreldresubstituter for et ubestemt tidsperspektiv. Selv om intervensjonen som regel er positiv på lang sikt, er det å skifte omsorgssituasjon sjeldent helt ukomplisert. Man møter en rekke teoretiske og praktiske spørsmål når det kommer til barn som må fjernes fra hjemmene sine. Hvordan påvirkes tilknytningsutviklingen? Hvilke forholdsregler kan tas slik at barnet ikke blir ytterligere traumatisert av inngripenen? James og Joyce Robertson mente at barn som ble forberedt på adskillelsen ved å få møte de som skulle ta hånd om dem etterpå, hadde lettere for å forholde seg til en erstatningsmor. De dokumenterte barn som ble beskyttet av trygge rammer da de ble utsatt for en separasjon, og Joyce tok i enkelte tilfeller på seg rollen som erstatningsmor fordi hun var så viet til oppgaven. Barna de dokumenterte opplevde erstatningsfamilier som var optimalt støttende, men dessverre får ikke alle barn som er blitt fjernet fra hjemmet behovene dekket i like stor grad. Man prøver å forberede barnet så godt som mulig, men ofte er fjerningen akutt og de tas hånd om av personer de aldri har møtt før. Det er stor forskjell mellom forandringen til barn som separeres fra sine foreldre permanent og midlertidig. Tidlig i tilknytningsteoriens forskningshistorie, ble det gjennomført en profesjonell studie basert på erfaringer fra israelske kibbutzer der barna bodde og jobbet hele arbeidsuken, og kun var sammen med foreldrene sine i helgene. Selv om barna var mer sammen med personalet enn foreldrene, viste resultatene at de ikke etablerte trygge tilknytningsrelasjoner til andre enn foreldrene. Den viktigste relasjonen fortsatte å være tilknytningen til de biologiske foreldrene, men studiene viste at graden på den følelsesmessige kvaliteten sank da de var så mye borte fra hverandre (Broberg m.fl, 2008, 72-73).

En annen som har studert emnet, er Mary Dozier. Et av funnene hennes er at dersom et barn må bygge en ny, primær tilknytningsrelasjon er alderen mindre viktig hvis barnet er under 18 måneder. Under spedbarnsperioden har barnet en åpenhet til å knytte bånd til en ny person som eldre barn har mistet. Det viktigste for denne

nye tilknytningen er at den nye tilknytningsperson er emosjonelt tilgjengelig og har reflekterende bevissthet i forhold til barnet. Det vil si at den voksne klarer sette seg i barnets situasjon og speile barnets aktuelle følelser. Barnets evne til frakobling er en prosess som handler om at barnet går igjennom faser av protest og fortvilelse for å aktivere et beredskap som gjør det mulig å frigjøre seg fra tilknytningspersonen slik at det kan knytte seg til nye omsorgspersoner. Små barn som jevnlig har kontakt med sine biologiske foreldre, vil beholde tilknytningen uansett kvaliteten på omsorgen de ga. Mens barn som ikke har kontakt med de biologiske foreldrene, vil etter som tiden går, få stadig sterkere tilknytning til reserveforeldrene. Et av barnevernets dilemmaer er i hvilken grad barnet skal ha kontakt med den biologiske mor og/eller far. Det er lettere å svare teoretisk på slike spørsmål enn det er i praksis, men utfallet er avgjørende for barnets tilknytningsutvikling. Det er for mange ulike faktorer innblandet i hver enkelt sak slik at man ikke kan generalisere og lage klare retningslinjer. Alle avgjørelser bør tas med barnets rett til støttende foreldre som hovedpoeng, ikke foreldrenes rett til deres barn. Det vil si at de sosiale myndigheter handler ut i fra de biologiske foreldrenes omsorgsevne. Dersom det er grunn til å tro at denne evnen kan forbedres, bør kontakten mellom barn og biologiske foreldre opprettholdes. Men hvis man har god grunn til å anta at evnen ikke kan forbedres, er det viktigere å pleie tilknytningsforholdet mellom barnet og de nye omsorgspersonene (Broberg m.fl, 2008: 73-75)

2.2.9.3 En teoretisk samspillmodell

Nadia Bruscheiler-Stern og Daniel N. Stern la på slutten av 1980-tallet frem en teoretisk modell som de kalte *den kliniske situasjon*. De så ikke på seg selv som tilknytningsteoretikere, men modellen har mye samsvar med hvordan Bowlby så barnets utvikling. Grunnmodellen fremstiller kontakten mellom forelder og barn som et åpent system med fire innbyrdes relaterete deler; to som er synlige og to som ikke er det. Den første delen er foreldrenes samspillsatferd, dette er hvilke av signalene som barnet sender ut som den voksne oppfatter og hvorvidt oppførselen i samværet er preget av lydhørhet. Den andre delen er foreldrenes representasjoner, dette er indre bilder som aktiveres hos foreldrene av seg selv som forelder, av barnet som barn og dem som et par. Den tredje delen er barnets samspillsatferd, dette handler

om kvaliteten på den atferden som barnet viser når det er sammen med forelderen. Denne adferden avhenger av barnets egne ressurser og de faktiske erfaringene barnet har med å være sammen med foreldrene. Den fjerde og siste delen er barnets representasjoner, som ofte er et indirekte mål på forandring av den kliniske situasjonen. De følelsesmessige erfaringene av omsorgen er basis for hvordan barnet oppfatter, tolker, handler og føler i samspillet. Gjennom tidligere opplevelser av den intersubjektive kvaliteten i samspillet dannes det en representasjon av hva barnet kan forvente nå og fremover. Den teoretiske samspillmodellen illustrerer hvordan barnets situasjon identifiseres gjennom den observerbare handlingsmåten som skjer innenfor rammene av omsorgen. Fordi små barn ikke kan uttrykke erfaringene sine språklig, viser det sin trivsel gjennom væremåten. Men skjult bak den synlige atferden ligger det en indre verden med barnets voksende forestillinger av seg selv og andre, pluss generaliserende mønstre basert på opplevelser av samspill. Omsorgspersonenes indre verden speiles i kvaliteten av omsorgen de gir, hvilket henger sammen med Bowlbys syn på den voksnes forestillinger om seg selv som barn. Stern poengterer at det derfor ikke er nok å observere et barn og foreldrenes handlemåte i en samspillsituasjon for å forstå den kliniske situasjonen, man må også gjennom samtale med omsorgsperson finne frem til de indre forestillinger som legger føringer for adferden (Broberg m.fl, 2008: 79-80).

2.2.9.4 Barneoppdragelse i tilknytningsperspektiv

I de siste månedene av de første leveåret har barnet utviklet muligheten til å følge enkle kommandoer, som for eksempel at de ikke skal ta på noe eller at det skal bli med for å finne pysj. Noen barn i denne alderen viser også at de kan styre oppførselen etter tidligere irettesettelser. Det er svært individuelt hvor gamle småbarn er når de forstår at foreldrene har ønsker og det er også stor forskjell i graden barna etterkommer disse ønskene. Kort sagt kan man si at noen barn er lettere å oppdra enn andre. Hva er grunnen til dette? En viktig faktor er temperament. De som er født med en nysgjerrighet for det ukjente, samt er litt impulsive og har aktivitetsnivå, er mer utfordrende å oppdra enn barn som er tilbakeholdne og forsiktige av seg. Men det er også store forskjeller i hvordan barn med samme temperament reagere på de voksnes grensesetting, hvorfor har det seg

slik? Det har vært pekt ut to prosesser i litteraturen om barneoppdragelse, nemlig *innlæring* og *identifikasjon*, som avgjørende faktorer for hvordan utfallet av oppdragelsesforsøkene blir. Sosial innlæringsteori mener at barn lærer ved å imitere atferden til eldre barn og voksne, dette kalles *modellinnlæring*. Identifikasjon brukes for å beskrive hvordan barn oppfører seg som voksne fordi de ser opp til dem og ønsker å være dem. For begge prosessene gjelder det at hvis barnet mangler motivasjon eller viljen til å gjøre eller være som voksne, blir oppdragelsen tyngre. Sigmund Freud mente at barnet har iboende ønske som står i kontrast til det samfunnet ønsker. Barnet motiveres til å imøtekomme samfunnets mål ved å bli truet om tilbaketrekning av kjærlighet som straff. Sosial innlæringsteori legger heller vekten på ros og belønning fra foreldre og andre voksne dersom barnet følger ønskene deres (Broberg m.fl, 2008: 50-51).

Tilknytningsteori sier, på grunnlag av evolusjonsbiologisk teori, at menneskebarn er sosiale fra fødselen av og forberedt på samspill med omgivelsene sine i likhet med andre sosiale pattedyrs avkom. Det nyfødte barn er innstilt på et beskyttende og lydhørt miljø og dermed forberedt på å reagere positivt på et slikt miljø, i følge tilknytningsteorien. Ainsworth konkluderte med at barn har et anlegg for lydighet og sosialisering hvis de vokser opp i et miljø som ligner det som menneskearten er tilpasset for. For at barnet skal utvikle denne sosiale tendensen trengs det ikke et strengt oppdragelsesprogram. Men avvikelser fra et hensiktsmessig miljø kan føre til unormal sosial oppførsel som er umulig å endre. Dersom oppvekstmiljøet ligner menneskets opprinnelses miljø, det vil si jeger og samlerkulturer som mennesket er genetisk tilpasset til, vil barnet som oftest tilpasse seg og ta til seg samfunnets regler og normer. Argumentet støttes ved at det er lettere for barn å overleve i et farlig miljø hvis de som små oppfatter og følger signalene foreldre og andre voksne gir om hva som er farlig og man bør holde seg unna. For at dette skal skje bør omsorgen ha vært positiv, med andre ord må foreldrene ha vært lydhøre for barnets behov for trøst, beskyttelse og utforske verden (Broberg m.fl, 2008: 36, 52).

En betydningsfull del av det å være forelder er å forberede og løse barnet til et sosialt felleskap med andre mennesker. Da må de sørge for at barnet ikke blir for

egosentrisk slik at barnet lærer at det ikke kan få alt det vil ha, særlig hvis det skjer på bekostning av andre mennesker. Derfor er grensesetting en nødvendig del av foreldreskapet og forutsetningene for at det skal fungere i et langsiktig perspektiv, er at foreldrene viser barnet respekt og kjærlighet. Studier viser at barn med foreldre som har fungert som en trygg base/sikker havn i de første leveårene, er mer tilbøyelige til å følge foreldrene og andre voksnes grensesetting, samt er mer positive i vennsforhold til andre barn. Barn med utfordrende temperament har mest å tjene på en trygg tilknytning når det kommer til positiv respons på grensesetting. Disse barna trenger sannsynligvis omsorgspersonene til hjelp av følelsesmessig selvregulering fordi det viser seg at trygg tilknytning er relevant for evnen til følelsesmessig regulering senere i livet. Forskning har kommet frem til at en gjensidig positiv holdning og respekt mellom foreldre og barn er avgjørende for utviklingen av samvittighet og selvbestemt selvregulering hos barn, eller med andre ord det Bowlby kalte et målkorrigert partnerskap (Broberg m.fl, 2008: 53-54).

Tilknytningsteorien får kritikk for å være for positiv til relasjonen mellom barn og omsorgspersoner og for å se bort ifra nødvendige konflikter som kommer til å oppstå når foreldrenes og barnas ønsker ikke samsvarer. Resultater hentet fra evolusjonsbiologisk forskning viser at det eksisterer en uunngåelig konflikt som har viktig relevans for barneoppdragelsen. Den amerikanske biologen Robert Trivers la i 1974 frem teorien om den iboende konflikt mellom mennesket og dets avkom som beskriver at familien er opphavet til både samarbeid (vi er tjent med at alle skal overleve) og egoisme (jeg er best tjent med at jeg overlever). Det er i barnets interesse å ta størst mulig del av kaka som mulig, mens foreldrene må tenke på seg selv, flere barn og de som ennå ikke er født. Jo færre ressurser, jo større vil konflikten mellom barn og omsorgspersoner bli. For at samspillet skal kunne overleve en slik konflikt, kreves det et bindemiddel som gjør at alle partene er villige til å forhandle. Tilknytningen kan sees på som et slikt bindemiddel fordi dersom barnet har tillit til at foreldrene vil dets beste, vil konflikten sannsynligvis bli mindre dramatisk. Bowlby er klar over konflikten og viktigheten av forhandlingsløsninger, og viser dette gjennom begrepet *målkorrigert partnerskap* (Broberg m.fl, 2008: 54-55). Bowlby sier "at det er med barneoppdragelse liksom med politikk: toleranse overfor

opposisjonen er det som gir størst bonus i det lange løp” (sitat, Broberg m.fl, 2008: 55-56).

Begrepet *familien som trygg base* ble formulert av John Byng-Hall som definerte dette som “en familie som kan skape et pålitelig nettverk av tilknytningsrelasjoner som gir alle familiemedlemmer uansett alder mulighet for å føle seg tilstrekkelig trygge til å tørre å utforske deres relasjoner til hverandre og andre utenfor familien” (sitat, Broberg m.fl, 2008: 57). Med nettverk menes det at alle i familien er innstilt på å hjelpe andre i familien når de trenger det, men samtidig la de være i fred hvis det er behov for det. Barn trenger dermed ikke engste seg hvis foreldrene ikke er tilstede fordi andre familiemedlemmer kan gjøre at de føler seg trygge, de danner seg en representasjon av familien som en enhet der medlemmene støtter hverandre og samarbeider. Hvis man er alene om oppdragelsen, blir den utvidede familie, det vil si slektninger, venner og bekjente, enda mer betydningsfull (Broberg m.fl, 2008: 57).

3 Metode

Fordi jeg har valgt å ta utgangspunkt i tilknytningsteori for å se om den er nyttig for å se på relasjonen mellom barn og voksne de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak, kan man si at forskningsprosjektet mitt har en deduktiv tilnærming. Det vil si at jeg starter med en teori og lar den være guiden for forskningen min (Bryman, 2012:19). Spørsmålet som videre dukker opp er hvilken metode for innsamling av data som egner seg best for å forsøke løse problemstillingen min? Umiddelbart tenker jeg at observasjon vil være en gunstig tilnærming, men jeg vil bruke denne delen av oppgaven til å reflektere over hvilken metode jeg skal velge og hvilke hensyn som spiller inn i dette valget.

3.1 Refleksjon over valg av metode

Man skiller mellom to kategorier metode, kvalitativ tilnærming og kvantitativ tilnærming. For å velge metode skriver Bryman at mange forskere finner det fruktbart å skille mellom disse tilnærmingene. Hovedforskjellen ligger i hva slags type data

man sitter igjen med og om den er målbar. Kvantitativ metode egner seg forenklet sagt til å teste teorier og derfor kan det være et alternativ for meg å velge en kvantitativ metode. Men Bryman poengterer at man skal være forsiktig med å skille absolutt mellom kvantitativ og kvalitativ metode, fordi virkeligheten ikke er svart/hvitt og det vi forsker på ofte er komplekst. Derfor kan også kvalitativ metode brukes for å teste teorier. Et annet alternativ som er mulig er forskning der man bruker begge tilnærmingene, man kombinerer kvantitative og kvalitative metoder (Bryman, 2012:35-37).

Bryman skriver at å velge mellom kvantitativ og kvalitativ metode alene ikke vil få deg så veldig langt når det gjelder forskning, man må også ta to andre avgjørelser; forskningsdesign og forskningsmetode. Selv om disse virker som det samme, så er det viktig å skille mellom dem (Bryman, 2012: 45). Forskningsdesign danner en ramme for hvordan man skal samle og analysere data. Valg av forskningsdesign sier noe om hva slags data som skal prioriteres i forskningsprosessen. Forskningsmetode er enkelt sagt hvordan man samler inn data (Bryman, 2012: 45). For å reflektere videre over hvilken metode jeg skal benytte meg av, vil jeg se nærmere på spørsmålet om forskningsdesign. Bryman lister opp tre kriterier for valg av forskningsdesign, disse er; pålitelighet, kopiering og gyldighet. Pålitelighet handler om man kan teste dataene og resultatene som har blitt samlet inn. Kopiering handler om hvorvidt det man velger å gjøre er originalt eller har blitt gjort før. Gyldighet handler om konklusjonene man trekker er i henhold til dataen som har blitt samlet inn (Bryman, 2012: 46-47). Det finnes mange ulike typer forskningsdesign og Bryman lister opp fem forskjellige; eksperimentelle undersøkelser, case study design, tverrsnittsundersøkelser, longitudinelle undersøkelser og komperative undersøkelser (Bryman, 2012: 50,63,66,72). I mitt tilfelle passer det best med case studie-undersøkelse fordi jeg skal studere en aktivitet, altså trosopplæringstiltak i kirken, med vekt på rammen rundt og hva som skjer i forholdet mellom barn og trosopplærer i denne aktiviteten (Bryman, 2012: 67). Med tanke på de tre kriteriene nevnt tidligere, kan gyldighet og generalisering være et problem når det kommer til casestudier. Kan man generalisere på bakgrunn av data fra en aktivitet? Bryman mener at man ikke kan det, men at forskere som bruker dette designet heller ikke

har noen ambisjoner om å gjøre dette (Bryman, 2012: 69-70). Mitt mål er ikke å generalisere, men å se på hvordan forholdet mellom barn og trosopplærer er under denne aktiviteten og hvordan tilknytningsteori kan brukes for å forstå dette.

Fordi jeg starter med en teori og har bestemt at forskningsdesignet mitt skal være en casestudie, har jeg kommet litt lengre i valg av metode. Tilknytningsteori gir meg klare punkter som jeg kan se etter i forholdet mellom barn og trosopplærer. Disse er da tellbare og hører hjemme i kvantitativ forskning. Strukturert observasjon er en metode der man observerer oppførsel til individer og plasserer dette inn i ulike kategorier. I motsetning til spørreskjemaer kan man da observere direkte hva som skjer istedenfor at respondentene rapporterer hva de mener skjer. Fordelen med strukturert observasjon er at det da er god grunn til å tro at funnene er mer riktige, og at man slipper mange av utfordringene med spørreskjemaer som for eksempel definisjoner, kløft mellom faktisk oppførsel og rapportert oppførsel og ledende spørsmål (Bryman, 2012: 270). I mitt tilfelle vil det være bedre med observasjon enn spørreskjema fordi barna er for små til å forstå det. En observasjon kan også være ustrukturert, fordelen med dette er at det da kan være lettere å finne frem til egnede situasjoner for å finne svar på problemstillingen man har utarbeidet. Under en ustrukturert observasjon har man ikke bestemt seg på forhånd hva man skal se etter, dette kan bli vanskelig for meg da jeg ikke føler at jeg har kunnskap om tilknytningsteori på et dypt nok nivå til å fange opp tilknytningsrelatert adferd uten noen klare punkter å se etter (Dalland, 2012: 194).

3.2 Observasjonsmetoder

Innen tilknytningsforskning er utviklet ulike observasjonsmetoder for å observere tilknytning. Her vil jeg kort presentere noen av de før jeg drøfter hvilken det er mest hensiktsmessig for meg å velge. Hele livet synes tilknytningen på forskjellige måter, men det er i de første leveårene den er tydeligst. Man må derfor velge metode for observasjon etter alder for at det skal ha noe hensikt. Hvis en metode har fungert bra for en aldersgruppe, kan det være fristende å ville benytte denne på en annen alder. For å få gode resultater da, kan det være en løsning å identifisere de underliggende

prinsippene som har gjort metoden velfungerende og tilpasse disse til den ønskede aldersgruppen. Problemet kan da bli at disse prinsippene ikke alltid er like lett å identifisere. Hjelpen kan man finne i teorien. En grunn til at det er vanskelig utpeke prinsippene, er at tilknytning hos små barn er relasjonsspesifikk, barn former uavhengige tilknytningsrelasjoner til de forskjellige omsorgspersonene, og derfor må man studere for eksempel relasjonen til moren og relasjonen til faren på hver sin måte. Etterhvert som barnet blir eldre, antar man at tilknytningen blir mer generell. Allikevel er det et grunnleggende prinsipp som gjelder uansett alder, hvert individ skal innrette en balanse mellom å på den ene siden være avhengig av andre personer og på den andre siden å kunne oppdage verden med en viss autonomi. Mary Main mente at det ligger en fleksibel oppmerksomhetsstrategi i forhold til tilknytning skjult bak denne balansen; hvis tilknytningssystemet aktiveres, vil fokuset til et trygt barn rettes mot tilknytningen (omsorgspersonen), mens fokuset rettes mot noe annet (f.eks lek) når systemet går i dvale (Broberg m.fl, 2008: 132-133).

En grunn til at tilknytningsteorien har vært en så stor suksess i dagens psykologi, er at grunnleggerne av teorien systematisk jobbet med å forme og teste metoder for å studere individuelle forskjeller i tilknytningstrygghet. Bowlby og Ainsworth dannet bevist teorien som en forskningsbasert teori om behovet for nære følelsesmessige relasjoner. Ainsworth mente at det selvfølgelig var behov for både klinisk relevante vurderingsinstrumenter og vitenskapelig strengere målemetoder, pluss at det tar lang tid å utvikle en forskningsbasert målemetode slik at den kan brukes som et klinisk anvendelig vurderingsinstrument (Broberg m.fl, 2008: 133). Nedenfor vil jeg presentere ulike metoder for måling av tilknytning i fra de første leveår til tidlige tenårene i kronologisk rekkefølge.

3.2.1 Måling av tilknytning i de to første leveårene.

Den første måling av tilknytning, ble utviklet av Mary Ainsworth. Hun gjennomførte dyptgående naturalistiske observasjoner av samspill mellom barn og deres mødre i både Uganda og Baltimore. Amerikanske barn viste sjeldent tilknytningsatferd fordi de var vant til korte adskillelser i motsetning til de afrikanske. Ainsworth tenkte seg derfor at man under ytterligere strukturerte observasjonsforhold måtte kunne aktivere

tilknytningssystemene til de amerikanske barna. Trolig ville det virke bedre hvis man fjernet mor-barn-parene fra sitt trygge hjemmemiljø og introduserte dem for et nytt, fremmed miljø der tilknytningsaktiverende varsler gradvis ble presentert for de ettårige barna. Bowlby hadde allerede foreslått to måter å igangsette tilknytningsatferd hos små barn på; den første måten gikk ut på at en fremmed person nærmer seg barnet, fordi fremmedfrykt blir utviklet hos de fleste små barn. Den andre måten gikk ut på at tilknytningspersonen forlot barnet, når de gjenforenes burde barnet vise tilknytningsatferd som gester, gråt og tilnærming. Det er også nødvendig at den strukturerte situasjonen har elementer å utforske (for eksempel leketøy) som kan konkurrere med barnets oppmerksomhet, slik at situasjonen blir mer psykologisk kompleks for barnet. Således vil man i tillegg kunne observere om barnets oppmerksomhet og oppførsel forandrer seg i forhold til graden av tilknytningsaktivisering i samsvar med hva man kan forvente ut i fra tilknytningsteorien. Det var ut i fra dette Ainsworth konstruerte den tidligere nevnte *Fremmedsituasjonen*. (Broberg m.fl, 2008: 134-135).

3.2.1.1 Mer om Fremmedsituasjonen

Ainsworth reaksjon på resultatene fra den første Fremmedsituasjonsstudien var tankevekkende; resultatene støttet oppunder tilknytningsteorien, men hun lot seg ikke nøye med det. Til tross for at resultatene viste at majoriteten av barna benyttet seg av sin omsorgsperson som trygg base ved utforskning samt viste mistriivsel ved separasjon og i tillegg tilknytningsatferd ved gjensyn, havnet fokuset hennes på det mindretallet av barna som ikke viste tilknytningstypisk atferd. Dette gjorde at ideen om individuelle forskjeller i tilknytningstrygghet begynte å vokse frem.

De siste 40 år har man brukt Fremmedsituasjonen som verktøy for å observere individuelle forskjeller i hvordan barn i 12- til 18-månedersalderen skifter mellom utforskningsatferd og tilknytningsatferd. Metoden fungerer på den måten at man eksponerer barnet for gradvis stigende stress og derfor har den møtt etiske innsigelser. Broberg m.fl skriver at barn som deltar i vitenskapelig forskning bør, så langt det er mulig, unngå å utsettes for alle former for stress. men at stresset som de utsettes for i en kompetent administrert Fremmedsituasjon trolig ikke er så alvorlig at

man bør avskrive metoden (Broberg m.fl, 2008: 135-136). Jeg vil nå se videre på det praktiske rundt Fremmedsituasjonen.

Fremmedsituasjonen varer i ca 20 min fra start til slutt. Den er bygget opp av 8 miniepisoder; i episode 1 vises barn og forelder inn i lokalet av forsøksleder og episoden varer i ett minutt. I episode 2 er barnet og omsorgsperson alene i rommet slik at barnet kan venne seg til å være der og utforske leketøy. Omsorgspersonen skal kun hjelpe til ved behov. Denne og de resterende episodene er 3 minutter lange hver. I episode 3 kommer den fremmede inn og er først stille, for så å prate litt med omsorgsperson og tilslutt leke litt med barnet. I episode 4 skjer første separasjon, omsorgspersonen går ut og lar barnet være alene med den fremmede. Her er det viktig å følge med på om barnet gråter sterkt og uavbrutt, hvis dette skjer bør forelderen komme inn igjen etter 30 sekunder. I episode 5 skjer den første gjenforeningen ved at omsorgspersonen kommer inn igjen, mens den fremmede forsvinner umerkbart fra rommet. I episode 6 går omsorgspersonen på nytt ut slik at barnet blir alene i lokalet. Det er den andre separasjonen og det bør følges med på de samme tingene som i episode 4. I episode 7 kommer den fremmede tilbake i rommet, er sammen med barnet og kan inngå samspill. I episode 8 skjer den andre gjenforeningen ved at omsorgspersonen går inn igjen og den fremmede forlater rommet. Hvis man ikke følger episodene, kan man risikere å få villedende resultater. Det blir gjerne benyttet et enveisspeil slik at omsorgspersonen skal kunne følge med på barnet under separasjonene uten at barnet ser det og hele situasjonen blir filmet for at man skal kunne kode senere (Broberg m.fl, 2008: 135-137).

Som nevnt tidligere dannet Ainsworth og kollegaene hennes 3 av de 4 klassifikasjonene som brukes i dagens koding av interaksjonen mellom barn og omsorgsperson i Fremmedsituasjonen. Klassifikasjonene er, for å repetere, trygg tilknytning, utrygg/unnvikende tilknytning og utrygg/ambivalent tilknytning. Den fjerde klassifikasjonene ble fastlagt av Mary Main og Judith Solomon og kalt desorientert tilknytning. Man finner hvilken kategori et barn og omsorgspersonen tilhører ved å se på fire forskjellige scoringsskalaer i episode 5 og 8. Kjennetegnet til barn med trygg tilknytning er balansen mellom tilknytning og utforskning. Selv om måten de

håndterer separasjonene på varierer mye, for eksempel vil noen trygge barn gråte, gå til døren og prøve å åpne den, mens andre syns det er greit å leke med den fremmede, så ligger tyngden på hvordan barnet oppfører seg under gjenforeningen. Dersom barnet ble lei seg under separasjonen, vil barnet trolig søke kontakt med forelderen under gjenforeningen og bli trøstet før det returnerer til lek. Dersom barnet ikke har brydd seg om adskillelsen, er det forventet at barnet anerkjenner omsorgspersonen når den kommer inn, smiler og signaliserer at det har hatt det bra mens den ha vært borte, men gledes av gjensynet. Tilknytningsteoretikere mener at barn må ha nok erfaring med at omsorgspersonen har hørt, forstått og være hjelpevillig for at det skal kunne bruke den som trygg base. Barn med trygg tilknytning danner med hjelp av disse erfaringene en fleksibel relasjon til den voksne, som gjør at barnet kan skifte mellom utforskning og trygghetssøking. Resultater viser at ca 60-70 % av barna i en normalgruppe har en trygg tilknytning til minst en av omsorgspersonene i Fremmedsituasjonen (Broberg m.fl, 2008: 137-138).

Barn med utrygg/unnvikende-tilknytning er, i motsetning til overnevnte, tilsynelatende selvstendig oppdagende. De benytter seg med andre ord ikke av omsorgspersonen som en trygg base. Da de gjenforenes unngår de kontakt med omsorgspersonen, snur seg gjerne bort og vil ikke ha øyekontakt. Det er sjeldent et slikt barn gråter under separasjonen og det har tendens til å stivne hvis foreldrene løfter det opp. Forskjellen mellom trygg og utrygg/unnvikende ligger dermed ikke i hva som skjer under separasjonen, men hvordan barnet reagerer når de sees igjen. Trygt tilknyttede barn skifter mellom negative emosjoner (protest når foreldrene går ut) og positive emosjoner (glede når de gjenforenes), mens utrygg/unnvikende barn er følelsesmessig stabile og virker mer interesserte i lekene enn omsorgspersonen. Tilknytningsteoretikere mener at reaksjonene utrygg/unnvikende barn viser i Fremmedsituasjonen, er tegn på en forsvarende psykologisk reaksjon, en minimerende tilknytningsstrategi, som barnet benytter seg av fordi det ikke tørr å vise at det er engstelig på grunn av adskillelsen fordi det er redd for å bli avvist og dermed bli enda mer engstelig. 15-25% av barna i Vesten som har deltatt i Fremmedsituasjonen har vist utrygg/unnvikende tilknytning, men tallet er lavere i andre deler av verden som for eksempel Asia (Broberg m.fl, 2008: 138).

Den tredje kategorien er barn med utrygg/ambivalent tilknytning og er kjennetegnet med at de maksimerer tilknytningsatferden. Allerede i episode 2, da barn og forelder er alene i rommet, uttrykker barnet et sterkt behov for kontakt med omsorgspersonen. I episode 4 er de gjerne urolige og såre, og utforsker sjelden. For eksempel kan de vri seg på gulvet eller sparke i døra. Det skjer ofte at adskillelsen må forkortes til 20-30 sekunder. Fokuset ligger på gjenforeningen der barna reagerer med motstridende og ambivalente signaler, de viser at de gjerne vil ha kontakt for deretter å avvise den. Poenget med tett kontakt med omsorgspersonen er å bli trøstet og beroliget, men utrygg/ambivalente barn oppnår ikke dette. Derfor blir de frustrerte og viser irritasjon, gjerne ved å vri seg ut av armene på forelderens. Utrygg/ambivalente barn er fokuserer mest på omsorgspersonen og velger sjeldent å utforske lekene. 5-15% av barna i Vesten som er testet i Fremmedsituasjonen blir plassert i kategorien utrygg/ambivalent, mens for eksempel i Asia er prosentandelen høyere (Broberg m.fl, 2008:138-139).

Kategoriene som jeg har beskrevet, har til felles at de alle er organiserte, det vil si at samspillet mellom barnet og omsorgspersonen har vært nok konsekvent og forutsigbart slik at barnet fått muligheten til å forme seg fungerende indre arbeidsmodeller. På bakgrunn av disse danner de seg en strategi for å maksimere mulighetene til å få tilknytningsbehovene sine oppfylt. Forskere som benyttet seg av Fremmedsituasjonen for å studere risikogrupper fant etterhvert at en del av barna ikke hørte til i noen av de nevnte kategoriene. Derfor dannet man en fjerde kategori; *desorganisert tilknytning* og i denne er angst den viktigste byggesteinen i samspillet mellom barn og omsorgsperson. I normalgrupper vil så mange som opptil 20 % ha desorganisert tilknytning, mens undersøkelser har vist at i risikogrupper (for eksempel barn utsatte for omsorgssvikt eller overgrep) kan andelen være på 80 %. Siden andelen i normalgrupper er relativt høy, kan ikke alvorlig omsorgssvikt eller overgrep være den eneste forklaringen på hvorfor barn utvikler denne typen tilknytning. Hvis et barn plasseres i kategorien desorganisert tilknytning, så følger det en sekundær klassifisering fra en av de andre kategoriene, for eksempel desorganisert/utrygg/ambivalent. Desorganisert tilknytning sees på som den

alvorligste tilknytningsrelaterte risikofaktoren for negativ utvikling, og forståes ikke bare som et uttrykk for utrygg tilknytning, men som det mest drastiske uttrykket for utrygghet (Broberg m.fl, 2008:139-140).

Det har blitt fremmet forskjellige forklaringer på hvorfor barn utvikler ulike tilknytningsmønstre til omsorgspersonene sine. Forskere hevder at omsorgspersonens lydhørhet er den viktigste faktoren for tilknytningstrygghet, dette støttes opp av flere studier. Ainsworth mente at et barn i ettårsalderen som viser unnnvikende adferd i Fremmedsituasjonen, har flere negative erfaringer fra samspill der omsorgspersonen ikke bryr seg om barnets behov enn trygt tilknyttede barn har positive erfaringer. Fordi små barn har et stort behov for nær kontakt med foreldrene slik at sikkerheten deres ivaretas, vil barn med unnnvikende tilknytning lære seg raskt at sjansen for å oppnå mest mulig nærhet er avhengig av at de ikke viser for stort behov for trøst og omsorg. Avvisninger fra omsorgspersonene lærer barnet å minimere tilknytningsatferden sin. Denne forklaringen har fått stor støtte i studier som har påvist sammenheng mellom avvisende omsorgspersoner og unnnvikende tilknytning hos barn. Videre var Ainsworth i den oppfatning av at barn som utviklet ambivalent tilknytning oftere lever med uforutsigbare omsorgspersoner. Det er da vanskelig for barnet å vite hva det kan forvente av forelderen i situasjoner der tilknytningssystemet blir aktivert og det ser ut til at samspillet skjer på den voksnes premisser. Den voksne kan være en veldig god forelder når det passer den, men i motsetning til trygt tilknyttede barns foreldre, styres de mye mindre av barnets signaler. Derfor kan ikke barnet forstå hvordan det skal regulere samspillet ut i fra signalene det gir, de får lavere tillit til egne evner og blir mer passive overfor forelderen. En stor del av ambivalent tilknyttede barn skrur tilknytningsbehovet sitt opp på full styrke fordi de da kan passe på hvert steg den voksne tar ved å være engstelige og sutrete. Barnet vil også da oppnå nærhet ved å klamre seg til den voksne slik at det er sikret beskyttelse hvis farer skulle oppstå. Problemet med denne kategorien er at det er vanskelig å studere uforutsigbarheten til foreldrene fordi det krever flere observasjoner over lengre tid eller i flere situasjoner, samt at det er naturlig å tro at foreldrene er lydhøre når det er klar over at de blir iaktatt (Broberg m.fl, 2008: 140-141)

Klassifikasjonene i Fremmedsituasjonen har gitt grundig støtte til hypotesen om at barnets tidlige tilknytning er relasjonsspesifikk. Barnet kan dermed danne en trygg tilknytning til den ene omsorgspersonen og en utrygg tilknytning til den andre. Allikevel har det kommet frem av flere studier at det er en svak sammenheng mellom barnets tilknytning til de ulike omsorgspersonene. Finnes det en grunn til denne tendensen? En mulig forklaring bygger på uttrykket "like barn leker best", forskning har vist at mødre som har en trygg innstilling til tilknytning gjerne er gift med fedre som har den samme innstillingen og denne innstillingen er igjen relatert til bedre lydhørhet for barnets behov og signaler (Broberg m.fl, 2008: 141).

3.2.1.2 Attachment Q-sort (AQS)

Fremmedsituasjonen har fått status som et ideal metoder veies opp mot innen tilknytningsforskning. Suksessen har vært så stor, at den nesten har hindret utviklingen av andre metoder for studier av tilknytning hos barn i de første leveårene. Allikevel har det etterhvert vokst frem en annen metode for måling av tilknytning hos barn i 12- til 48-måneders alderen som stadig større betydning. Den er utviklet av Waters og Dean, og kalles Q-sort-metoden. Grunnlaget for denne metoden er naturalistiske observasjoner av samspill mellom barn og omsorgsperson. Her observeres de i naturlige miljøer, som for eksempel i hjemmet. Kritikken om at Fremmedsituasjonen var for kunstig og at man ikke kunne generalisere ut ifra en så iscenesatt kontekst, var nettopp en av årsakene til at metoden så dagens lys. I Q-sort-metoden vurderer en uavhengig observatør eller omsorgspersonen selv hvor godt barnets atferd samsvarer med 90 ulike påstander som beskriver trygg, utrygg og nøytral adferd. Påstandene er blitt formulert av eksperter på tilknytningsteori og er trykket på hvert sitt kort som skal sorteres i bunker ut i fra hvor godt de beskriver barnets oppførsel. Waters mener observasjonen bør vare mellom 2 og 6 timer, og gjerne foregå i ulike situasjoner, når en uavhengig observatør gjennomfører den for å sikre kvalitet på resultatene. Resultatene fra Q-sort-metoden fastslår en kontinuerlig trygghetsverdi og ender ikke i klassifiseringer, i motsetning til mange andre metoder for måling av tilknytning. Fordelene med metoden er at barna ikke

behøver utsettes for stress, resultatene er basert på virkeligheten og den har fungert godt (Broberg m.fl, 2008: 142-143).

3.2.1.3 Refleksjon over måling av tilknytning i de to første leveår

Hvilken av de to metodene passer så best for måling av tilknytning i de to første leveårene og er noen av de relevant for mitt forskningsprosjekt? Broberg og kollegaene svarer på det første spørsmålet ved å konkludere med at det handler om et pragmatisk valg i forhold til formålet og den spesifikke situasjonen man befinner seg i. Fremmedsituasjonen ser på tilknytningssystemets dynamikk når barnet opplever stress og hva det da forventer, mens AQS vektlegger balansen mellom tilknytning og utforskning, samt barnets forventninger til omsorgspersonen, i barnets naturlige miljø. Den ene metodens styrke er den andre metodens svakhet; Fremmedsituasjonen gir mulighet til absolutt kontroll over slik at alle barna i studien gis de samme mulighetene for å vise samme atferd, men vil et slikt kunstig miljø produsere resultater som det er mulig å generalisere og overføre til hverdagen på? AQS foregår i barnets naturlige miljø og resultatene vil da være mer relevante for å generaliseres til barnets daglige atferd, men er tidkrevende og barn har ulike premisser. En avgjørende fordel ved Fremmedsituasjonen er at den kan brukes til å studere desorganisert tilknytning, det kan man ikke bruke AQS til. Men AQS gir anledning til å pedagogisk forstå hva tilknytning er og hvordan observere denne typen adferd. Den felles ulempen med begge metodene er at de egner seg dårlig til å studere eldre barn enn 2 år (Broberg m.fl, 2008: 143-144).

I mitt tilfelle faller disse metodene bort fra valgmulighetene for metode, fordi jeg tenker studere eldre barn og de blir vanskelige for meg å gjennomføre, da Fremmedsituasjonen er for konstruert og AQS er for tidkrevende. Men jeg vil ta med meg kategoriene Ainsworth kom frem til under utviklingen av Fremmedsituasjonsstudien fordi jeg mener de er en viktig del av tilknytningsforskningen.

3.2.2 Måling av tilknytning i 2-4 årsalderen

Man støter på flere utfordringer da man skal forske på tilknytningen til barn i denne aldersgruppen enn yngre barn. En av årsakene til dette er at tilknytningssystemet ikke lengre er like lett å aktivere, barn i denne aldersgruppen har mer erfaring med å være borte fra omsorgspersonene enn det yngre barn har. Da vil sannsynlig ikke systemet aktiveres ved kort adskillelse som 3 minutter i Fremmedsituasjonen. I denne aldersgruppen har barna også begynt å utvikle en langt mer sofistikert mentaliseringsevne; de har empati slik at de kan sette seg inn i omsorgspersonenes følelser og tenke over årsak til omsorgspersonens handlemåte. Dette kan få negative konsekvenser for tilknytningsmålingen fordi barnet besitter evnen til å skjule atferd og påvirke omsorgspersonens handlingsmønster. Konseptet med sosial akseptert oppførsel kommer også inn i bildet, ved at barna kan sende foreldrene et påtatt smil fordi de tror de må, istedenfor direkte avvisning slik som spebarn, derfor blir det vanskeligere å se tegnene som skiller mellom trygg og utrygg tilknytning og det kreves mer av observatør for å avdekke den egentlige hensikten bak barnets oppførsel. Utviklingen av språk slik at barna kan kreve forklaringer av omsorgspersonen og den fremmede, samt uttrykke reaksjon på gjenforening verbalt istedenfor ved atferd, gjør at Fremmedsituasjonen ikke lenger egner seg som forskningsmetode (Broberg m.fl, 2008: 144-145).

Basert på Fremmedsituasjonen har det blitt utviklet atferdsmetoder for å studere tilknytning hos barn i 2-4 årsalderen, men de har ikke fungert så godt som ønsket ut i fra et vitenskapelig synspunkt, derfor velger jeg å se bort ifra dem i min metodejakt. På grunn av at utfordringene nevnt over, har man utviklet representasjonsmetoder for å studere tilknytning i denne aldersgruppen fordi de begynner å bruke symbolske representasjoner som kan tolkes. Barn forteller om hvordan verden er og dette kan man bruke til å finne ut mer om deres indre arbeidsmodeller ved å indirekte observeres de symbolske representasjonene. Hovedsakelig egner slike metoder seg best til barn i 5-7 års alderen, men jeg vil kort gjøre rede for noen rollespillmetoder. Den første er Attachment Story Completion Task (ASCT), som ble utviklet for å teste 3-åringene av Inge Bretherton og kollegaene. Metoden er basert på

Separasjonsangsttesten (SAT) som er en velbrukt metode for testing av barn i 5-7 åringer, jeg vil komme tilbake til denne under måling av tilknytning for barn i 5-7 årsalderen. ASCT foregår på den måten at barnet blir presentert for fem forskjellige historier om barn og deres omsorgspersoner i ulike settinger. Hver situasjon inneholder et tilknytningstema og dukker som representerer de ulike personene i fortellingene, hjelper til med å illustrere. Barnet skal så fortelle og illustrere ved hjelp av dukkene hvordan fortellingene fortsetter. Dataene, gjerne i form av videoopptak av testen, ligger til grunn for transskripsjon og detaljert beskrivelse av oppførselen som igjen kodes og plasseres i 3 ulike kategorier: trygg, unnvikende og desorientert (Broberg m.fl, 2008:145, 148-149).

En annen metode utviklet for barn mellom 3-4,5 år er Attachment Doll Play Interview (ADI) som også er en dukkelekstest. Seks par påbegynte historier med med separasjon og gjenforening som tema, er byggesteinene i denne metoden. Barnet skal fortsette historiene ved hjelp av en dukke som er samme kjønn som barnet selv. En intervjuer spør barnet om hva det tror dukken føler og gjør i de ulike situasjonene. Tre scoringskalaer inspirert av SAT brukes for å plassere barnet. Den første skalaen er følelsesmessig åpenhet som måles ut i fra hva barnet svarer på spørsmålene om hva dukken føler i de forskjellige situasjonene. Er barnet taust og gir desorganiserte svar, blir verdiene lave. Gir barnet tilfredsstillende følelsessvar, blir verdiene høye. Den andre skalaen er konstruktive løsninger og måles ut i svarene på spørsmålene om hva dukkebarnet gjør i de ulike situasjonene. Er løsningene destruktive, blir verdiene lave, mens hvis barnet involverer støtte fra andre, fører det til høye verdier. Den siste skalaen er følelsesmessig tone og måles basert på hvordan barnet fremstiller samspillet mellom barn og forelder ved gjenforeningene. Hvis dukkebarnet for eksempel slår dukkemoren, vil verdiene bli lave. Hvis dukkemoren blir beskrevet som tilgjengelig og lydhør, blir verdiene høye (Broberg m.fl, 2008: 150).

3.2.2.1 Refleksjon over måling av tilknytning i 2-4 årsalderen

Det er utviklet flere metoder for måling av tilknytning i 2-4 årsalderen, men Broberg m.fl hevder at ingen av de ovennevnte metodene treffer samme overbevisning som Fremmedsituasjonen og AQS. En av årsakene til dette kan være at barn i den

alderen befinner seg i en viktig overgangsfase mellom atferdsstyrt tilknytning og et målrettet partnerskap styrt av de indre arbeidsmodellene. Barna har blitt vant til lengre adskillelser fra omsorgspersoner på grunn av barnehager og dagmammaer, men det er allikevel mulig at de er for små til at de symbolske representasjonene deres vil blottlegge spesifikt tilknytningsrelaterte mentale representasjoner (Broberg m.fl, 2008: 152).

Noen av barna jeg kommer til å møte i mitt forskningsprosjekt er nok i denne aldersgruppen, men jeg har sett på informasjonen om tiltakene at de fleste er eldre enn denne alderen. Derfor velger jeg å se bort i fra disse metodene slik at jeg kan konsentrere meg om flertallet av barna på tiltakene. Sannsynligvis er aldersgruppen jeg nå skal se på, mer treffende for majoriteten av barna på tiltakene jeg skal observere.

3.2.3 Måling av tilknytning i 5-7 årsalder

Barn i denne aldersgruppen har kommet en del lenger på veien enn barn i de to tidligere nevnte aldersgruppene. Majoriteten av de behersker språk og symbolsk tenkning, pluss at de har mentaliseringsevne. Forholdet til omsorgspersonene har utviklet seg til å bli målrettede samarbeid. Skolehverdagen gjør at barna er godt vant til å være separert fra foreldrene sine og det kreves derfor for eksempel enda lengre adskillelser for at tilknytningssystemet skal bli aktivert. Vurderinger basert på barnets atferd ved gjenforening gjøres derfor på minst 1 time separasjon i et fremmed miljø (Broberg m.fl, 2008: 153-154). Jeg vil begynne med å se nærmere på to metoder for måling av tilknytning i denne aldersgruppen for å se om jeg kan hente inspirasjon fra de da majoriteten av barna som deltar på trosopplæringstiltakene jeg har valgt ut er i denne aldersgruppen.

3.2.3.1 Seksårgjenforeningssystemet

Denne metoden har fått mest vitenskapelig støtte for måling av tilknytning i alderen 5-7 år. Etter barnet og forelderen har vært sammen i et laboratoriemiljø med leker i, blir det separert fra hverandre i ca en time. Deretter gjenforenes de og fokuset ligger på barnets verbale og nonverbale atferd i de første fem minuttene. Basert på dette

blir barnet klassifisert i en av de fire vanlige kategoriene, altså trygg, utrygg/unnvikende, utrygg/ambivalent og desorganisert tilknytning. Metoden ble utviklet på barn allerede hadde blitt studert i Fremmedsituasjonen og som hadde beholdt det samme forholdet til omsorgspersonene. Spørsmålet som da dukket opp var hvordan tilknytningen til barn som hadde blitt vurdert som spedbarn og som hadde nesten stabile livsomstendigheter, ville være nå? For eksempel hvordan vil en trygg 6-åring oppføre seg?

Barn har trygg tilknytning i følge seksårssystemet hvis de viser positive følelser mot omsorgspersonen og gjenopptar kontakten med den ved for eksempel å inndra den i lek eller prate med den voksne. Oppførselen er avslappet og samtalen er åpen da de sees igjen. Ved unnvikende tilknytning er følelsene nøytrale og barnet minimerer samspillet. Barnet kan ville vise frem lekene, men unngår gjerne blikkontakt. Ved motstridende tilknytning skifter barnet mellom påtatt og fiendtlig oppførsel mot omsorgspersonen som for eksempel med å smile til den voksne som barnet akkurat har avvist. Desorganisert tilknytning hos 6-åring har utviklet seg til å bli kontrollerende strategier der barnet tar kontroll over forholdet ved å enten være kontrollerende/omsorgsfull eller kontrollerende/straffende. Er barnet kontrollerende/omsorgsfullt vil det for eksempel spørre hvordan omsorgspersonen har hatt det under adskillelsen eller tilby å gre den voksens hår. Er barnet kontrollerende/straffende vil det for eksempel gi kommandoer og såre den voksne. Ved begge disse strategiene har det skjedd en rollebyttning der barnet har tatt over omsorgspersonens rolle i gjenforeningen. Egentlig er ikke barna lenger des-organiserte fordi det har funnet en måte å organisere seg selv i relasjon til omsorgspersonen, derfor kalles kategorien ofte *D-kontrollerende*. Etter Fremmedsituasjonen og tilknytningsintervjuet er seksårssystemet det klassifikasjonssystem innenfor tilknytningsforskning som har fått mest overbevisende vitenskapelig støtte selv om det er gjennomført få studier med denne metoden (Broberg m.fl, 2008: 154-155).

3.2.3.2 Separasjonsangsttesten (SAT)

Separasjonsangsttesten ble opprinnelig utviklet for tenåringer, men ble senere tilpasset til yngre barn. Nancy Kaplan endret metoden ytterligere og utviklet et et koding- og klassifikasjonssystem for barn i alderen 5-7 år. Barn og omsorgspersoner er adskilt under testen og den varer i ca 20-30 minutter. Prosedyren går ut på at barnet vises sort/hvitt-tegninger av barn-foreldre-par i seks ulike separasjonssituasjoner. På den første tegningen vises bilde av at foreldrene skal hjemmefra en kveld og lar barnet blir hjemme. På den andre tegningen illustreres det at barnet skal være hjemme da foreldrene skal på helgetur. Den tredje tegningen viser at barnet skal avsted på sin første skoledag, mens den fjerde er av at barnet blir passet av familiemedlemmer da foreldrene skal to uker på ferie. På den femte tegningen illustreres det at foreldrene ønsker å være alene og ber barnet leke for seg selv. Den siste tegningen viser barnet som ligger i sengen og foreldrene sier god natt før de går ut. På bildene har barnet og foreldrene nøytrale ansiktsuttrykk. Barnet blir spurt hva det tror barnet på tegningene føler og gjør. Etter tre av bildene, blir barnet spurt 15 ja/nei-spørsmål om barnet i illustrasjonene opplever ulike følelser som intervjueren foreslå ut fra en liste. Det bør tas lydopptak av samtalen som videre bør skrives ut i sin helhet (Broberg m.fl, 2008: 155-156)

Kodingssystemet består blant annet av to kontinuerlige scoringsskalaer; *konstruktive løsninger* og *følelsesmessig trygghet*. Konstruktive løsninger dreier seg om hva barnet i illustrasjonene foretar seg i forbindelse med adskillelsene, der forsøk på å ta kontakt med foreldre, konstruktiv lek og evne til å benytte andre personer i stede for omsorgspersonene resulterer i høye poeng. I motsetning til destruktive aktiviteter, mangel på svar og så videre, som resulterer i lave poeng. Følelsesmessig trygghet handler om en overordnet vurdering av både hva barnet på tegningen gjør og hva det da føler, hvis barnet erkjenner sårbare følelser som for eksempel savn, trishet og sinne blir scooren høy. Grad av trygghet i SAT-systemet beregnes ut i fra poengresultatene i den sistnevnte skalaen (Broberg m.fl, 2008: 156).

Som nevnt tidligere, så utviklet Kaplan også et klassifikasjonssystem for å vurdere tilknytningsmønstre. Han brukte resultater fra Fremmedsituasjonsstudier for å lage klassifikasjonssystemet til SAT. Hvis barnet sier at barnet fra tegningene har sårbare følelser, men allikevel evner finne konstruktive løsninger som for eksempel å ringe til foreldrene eller leke med en venn, så er det snakk om trygg eller balansert tilknytning. Dersom barnet gir det tegnede barnet sårbare følelser, men ikke finner konstruktive løsninger, plasseres det i kategorien unnvikende tilknytning. Da Kaplan utviklet systemet, var det alt for få ambivalente/motstridende barn i analysene, men han la merke til at de få som deltok ga de illustrerte barna motstridende oppførsel, ved for eksempel å være aggresiv mot forelderen og allikevel forsøke å gjøre den fornøyd. Desorganiserte eller engstelig tilknytning blir gjenkjent ved for eksempel språklig desorganisasjon, lange perioder med stillhet og fantasier om katastrofer som død og så videre. Metoden har vist seg å være velfungerende og gi gode resultater som stemmer overens med resultater fra Fremmedsituasjonen og tilknytningsintervju (Broberg m.fl, 2008: 156-157).

3.2.3.3 Refleksjon over måling av tilknytning i 5-7 årsalderen

Broberg m.fl mener at både Seksårs-gjenforeningssystemet og SAT er velfungerende metode for måling av tilknytning hos denne aldersgruppen (Broberg m.fl, 2008: 157). Fordi barna på noen av tiltakene jeg har valgt ut, er i denne aldersgruppen, er det gunstig for meg å bruke kunnskap herfra inn mot min utvelgelse av kategorier til observasjonene. Jeg vil komme tilbake til det, etter jeg har sagt noe om kort om måling av tilknytning hos eldre barn.

3.2.4 Måling av tilknytning i 8-14 årsaldren

Det har lenge vært mangel på gode metoder for måling av tilknytning hos denne aldersgruppen, dette er ikke fordi modningsprosessene hos barn kompliserer metodeutviklingen slik som hos den yngre aldersgruppen, men sannsynligvis fordi det er gjort for få forsøk. De studiene som er gjort, har fokusert mest på den tidlige tilknytningsrelasjonen for å forutsi videre tilknytning. Det er nesten som tilknytningensrepresentasjonene er urelevante i disse årene for så få en gjenoppblomstring i tenårene og tidlig voksenalder da tilknytningen blir rettet mer

mot venner og kjærlighetspartnere. Barn i denne alderen trenger allikevel minst en omsorgsperson som kan fungere som trygg base, og trygg havn når behovet melder seg. Nye former for trusler, for eksempel mobbing, redsel for å ikke være god nok på skolen og ikke passe inn dukker opp og tilknytningssystemet aktiveres derfor av flere ting enn før. Man har flere metodemuligheter når barna er blitt eldre, fordi de kan lese, skrive og har et mer nyansert ordforråd. Derfor er det lettere å benytte seg av for eksempel spørreskjemaer og skriftlige fortellinger nå. I 8-14 årsalderen har man også fått evnen til å forutse andres atferd og kan derfor lettere tilpasse sin atferd for å oppnå et bestemt uttrykk. Man vet av erfaring fra andre studier innen voksenpsykologi, at man må ta hensyn til at individer ikke alltid er helt ærlig når det kommer til spørreskjemaer med følsomme evner og at man risikerer å få svar som er tilpasset normen. En stor del av tilknytningssystemet foregår ubevisst, det kan derfor være vanskelig å aktivere ved et spørreskjema (Broberg m.fl, 2008: 158-159).

3.2.4.1 Refleksjon over måling av tilknytning i 8-14 årsalderen.

Fordi barna på tiltakene jeg har valgt ut er yngre enn denne aldersgruppen og jeg ser av litteraturen at det er stor utvikling på tilknytningsområdet hos barn når de kommer i ungdomsalderen, vil det ikke være relevant for mitt forskningsprosjekt hvordan tilknytningen utarter seg hos denne aldersgruppen og hvordan man da velger måle tilknytningen.

3.3 Utforming av strukturert observasjonsskjema

Jeg har ovenfor sett på hvordan forskere har tenkt da de har utviklet metoder for å måle tilknytning hos barn i ulike aldersgrupper. Hva av dette kan jeg ta med meg inn i observasjonene jeg skal utføre? En strukturert observasjon krever kategorier som man kan strukturere observasjonene i. Av de metodene som er utviklet innenfor tilknytningsforskningen, er det Seksårs-gjenforeningssystemet som samfaller best med de forutsetningene jeg har for mine observasjoner. Barna og foreldrene blir separert fra hverandre i en time, observerer jeg tiltak som skjer på en kontinuerlig basis, vil trosopplærer og barn være separert i ca en uke. Da kan det være mulig å

se noe av den samme atferden hvis barna har utviklet en tilknytningsrelasjon til den voksne de møter i forbindelse med trosopplæringstiltaket.

Barna i denne observasjonen ble delt inn i fire kategorier; trygg, utrygg/unnvikende, utrygg/ambivalent og desorientert tilknytning. Hva som kjennetegner disse fire kategoriene kan hjelpe meg å danne kategorier i det strukturerte spørreskjemaet. En trygg tilknytning ble kjennetegnet positive følelser, at barna gjenopptok kontakt og at de tok initiativ til lek/prat. En utrygg/unnvikende tilknytning ble kjennetegnet med nøytrale følelser ved gjensyn, minimalisering av samspill og at de unngikk blikkontakt. En utrygg/ambivalent tilknytning viste seg ved påtatt og fiendtlig oppførsel, mens en desorientert tilknytning ble kjennetegnet med at barna var kontrollerende og omsorgsfulle.

3.3.1 Gjenforeningen

Hovedfokuset til seksårsgjenforeningssystemet ligger på gjenforeningen, altså de første 5 minuttene etter at barnet og den voksne møtes igjen. Fordi jeg tenker å observere flere barn og fordi jeg ser for meg at de ikke har en like nær relasjon til trosopplærer som foreldrene, velger jeg å danne ulike skjemaer som gir meg noe å se etter gjennom hele tiltaket. På det første skjemaet vil jeg se hva som skjer under gjenforeningen. Jeg tenker at fem barn per tiltak bør gå å holde oversikt over gjennom tiltaket, færre vil i mine øyne være for få til å gi et grunnlag for å si noe om tilknytningen. Den første kategorien kaller jeg *positive følelser* fordi det kjennetegner en trygg tilknytning. Hvis barnet viser tydelig glede over å se trosopplærer, registrer jeg det i denne kategorien. Den andre kategorien velger jeg kalle *nøytral* fordi det kjennetegner barn med utrygg/unnvikende tilknytning. Her registrerer jeg hvis barnet ikke viser noe særlig følelser når det ser trosopplærer igjen. Den siste kategorien kaller jeg *påtatt*, fordi det kjennetegner barn med utrygg/ambivalent tilknytning.

	Positive følelser	Nøytral	Påtatt
Barn 1			

Barn 2			
Barn 3			
Barn 4			
Barn 5			

3.3.2 Samspill

Litteraturen om seksårgjenforeningssystemet nevner samspill som et kjennetegn på kategoriene. Derfor velger jeg å se etter samspillet mellom barnet og trosopplærer. Jeg følger de samme barna som jeg fulgte i det første skjemaet. Et kjennetegn for trygg tilknytning er at barna inndrar den voksne til lek eller samtale, derfor velger jeg å kalle den første kategorien i under samspill for *inndrar trosopplærer*. Her vil jeg plassere barn som forsøker få trosopplærer med på lek eller gjerne vil snakke med trosopplærer. Kategori nummer to kaller jeg *minimerer* da det er et kjennetegn på barn med utrygg/unnvikende tilknytning. Dersom barnet går bort når trosopplærer forsøker samspill, plasserer jeg det i denne kategorien. Den siste kategorien i dette skjemaet velger jeg gi navnet *kommando* da det er et kjennetegn på barn med desorientert tilknytning.

	Inndrar trosopplærer	Minimerer	Kommando
Barn 1			
Barn 2			
Barn 3			
Barn 4			
Barn 5			

3.3.3 Kontaktsøking

Dette skjemaet blir på mange måter det samme som skjemaet over, men jeg velger ta det med fordi det gir meg en ekstra mulighet til å se på relasjonen mellom barn og trosopplærer. I den første kategorien krysser jeg av barn som i stor grad søker kontakt med trosopplærer, i den andre kategorien krysser jeg av barn som holder seg nøytrale, det vil si verken oppsøker eller går bort fra trosopplærer. I den siste kategorien plasserer jeg de som med hensikt holder seg borte fra trosopplærer.

	Stor grad	Mellom	Liten grad
Barn 1			
Barn 2			
Barn 3			
Barn 4			
Barn 5			

3.3.4 Avskjed

Det siste skjemaet kaller jeg avskjed. Her vil jeg se hva som skjer når barna skal dra fra trosopplærer og legger til grunn det samme som ved gjenforeningen omformulert til en avskjedssituasjon.

	Klemmer	Sier hadet	Bare går
Barn 1			
Barn 2			

Barn 3			
Barn 4			
Barn 5			

3.4 Tilleggsopplysninger under observasjonen

I tillegg til skjemaene velger jeg å notere litt rundt konteksten slik at leserne skal kunne se for seg situasjonene og hva som skjedde, en slags stemningsrapport. For å få et innblikk i trosopplærers hensikt og tanker rundt tiltaket, velger jeg gjennomføre et strukturert intervju etter observasjonen. Det første spørsmålet jeg vil finne svar på, er hvordan oppmøtet på tiltaket var i dag og hvordan det har vært i år. Dette spør jeg om for å få vite noe om hvor ofte trosopplærer har møtt barna. Det neste spørsmålet er hva som er hensikten med aktiviteten, slik at jeg kan få vite noe om motivasjonen til trosopplærer. Er hovedfokus på forkynnelse eller relasjon? Det siste spørsmålet jeg spør om er hva slags forhold trosopplærer føler han/hun får til barna. Dette spør jeg om for å få kunnskap om hvor bevisst trosopplærer er på relasjonen barna får til han/henne.

3.5 Etske hensyn

For å finne et svar på problemstillingen min, er jeg nødt til å forske på mennesker. Dette bringer en del forskningsetiske hensyn inn i bildet. Etikk handler om normene for riktig og god livsførsel. Hvis vi møter vanskelige avgjørelser i livet, kan etikken være stedet å lete for å finne veiledning og grunnlag for vurderinger av handlemåte. Forskningsetikk er det området av etikken som har med planlegging, gjennomføring og rapportering av forskning å gjøre. Jeg skal nå ta opp ulike etiske utfordringer som jeg har møtt i de ulike fasene av forskningsprosjektet og si noe om hvordan jeg har løst dette. Dalland skriver at allerede ved valg av tema og utforming av

problemstillingen, bør vi se på hvem som vil ha nytte av forskningen. Vil belastningen som blir påført de det forskes på, veies opp av nytten til kunnskapen vi oppnår? Den som sannsynligvis vil dra mest nytte av dette forskningsprosjektet er meg, fordi jeg forhåpentligvis vil få en mastergrad ut av det og samtidig få kompetanse som jeg kan bruke i stillingen min. Vil de jeg forsker på dra nytte av det? I følge Dalland er ikke alle personer som blir forsket på, fortrolige med å lese lange studentoppgaver, derfor kan man for eksempel sende et brev der man takker for hjelpen og gir en kort orientering i hva undersøkelsen førte til. Jeg synes dette er en fin ide og har planer om å gjøre dette når jeg vet hva resultatet blir. Vil jeg benytte meg av personopplysninger? Her er svaret nei, derfor trenger jeg ikke melde fra til Personvernombudet. Vil de jeg møter i forbindelse med feltarbeidet være anonyme? Her er svaret ja, jeg vil ikke gi noen som helst opplysninger som kan føre til at deltakernes identitet er mulig å fastslå. Det vil ikke brukes navn på noen eller stedsnavn, verken i feltnotater eller resultatene. Det vil heller ikke bli brukt lyd- eller bildeopptak av observasjonene (Dalland, 2012: 95-102).

Et annet viktig forskningsetisk hensyn er informert, frivillig samtykke. Dette betyr at de som involveres i forskningen er informert om hva det vil si å delta i undersøkelsen og på grunnlag av dette deltar av fri vilje. Dette skal helst gjøres skriftlig (Dalland, 2012: 105-106). For å ivareta dette punktet, valgte jeg å sende en mail til den voksne på de tiltakene jeg ønsket å observere. Der forklarte jeg hvem jeg var, hva jeg studerte, at jeg skulle skrive en masteroppgave om tilknytningsteori og trosopplæring, og at jeg ønsket komme å observere. Jeg forsikret om at anonymitet ville bli ivaretatt og gjorde rede for hva jeg ville observere og kategoriene jeg hadde dannet. Jeg fikk tilbakemeldinger på mail av samtlige som ønsket meg velkommen. En utfordring jeg møtte med informert samtykke var barna, derfor ble jeg enig med den voksne som hadde ansvar for tiltaket at det skulle informeres om hvem jeg var og hvorfor jeg var der på starten av tiltaket når de foresatte var tilstede. Dersom noen hadde spørsmål eller ikke ville at barnet skulle bli observert, kunne de henvende seg til meg. Ingen foresatte kom bort til meg. Det var mange barn på hvert tiltak og ingen andre enn meg selv visste hvilke fem jeg valgte å observere. Jeg har ingen andre opplysninger om barna annet enn at de deltok på dette tiltaket.

Når det kommer til etiske hensyn forbundet med formidling av resultatene, er en utfordring at resultatene kan være ubehagelige for de som deltok. I mitt tilfelle mener jeg at resultatene ikke er ubehagelig for de jeg observerte eller intervjuet, hadde de vært det ville jeg tatt forhåndsregler for dette i samråd med min veileder (Dalland,2012:107). Etter å ha vært igjennom trosopplæring, tilknytningsteori og tanker rundt metode, skal jeg nå se på resultatene av undersøkelsene og forsøke å drøfte de i lys av tilknytningsteori.

4 Resultater

4.1 Systematisering av resultater.

Jeg har valgt å ta for meg dataene til et og et tiltak av tiltakene som jeg har observert. Det begynner med en slags stemingsrapport og beskrivelse av gangen i observasjonen, så kommer det strukturerte observasjonsskjemaet og tilslutt et kort intervju med den voksne barna møtte på trosopplæringiltaket.

4.1.1 Observasjon 1

Observasjon 1 er gjort av en aktivitet som er for barn i alderen 5-9 år og foregår annenhver uke. Aktiviteten foregår i menighetens lokaler som er store og lyse med god takhøyde. Da jeg kommer inn i lokalene, lukter det pølser og frukt. Barna og foreldrene får nemlig mat der før programmet begynner. Det står sofagrupper rundt omkring inngangen til rommet og det er dekket et langbord litt lenger inn i lokalene. Det er også en stor åpen plass der hvor aktiviteten skal foregå. To litt eldre jenter forbereder til et dukketeater og trosopplærer, som jeg videre kaller T1, svirrer rundt og ordner det siste før barna ankommer. Jeg setter meg i en sofagruppe i hjørnet av rommet slik at jeg har god utsikt til både inngangspartiet, det dekkede bordet og den åpne plassen der aktiviteten skal foregå. Så finner jeg frem notatboken min med de strukturerte skjemaene og de første barna med foreldrene titter inn døra.

To av de første barna får i oppgave å dele ut klistremerker til de andre etterhvert som de kommer, det er lett å se at de er glade for å få dette ansvaret. De har på tidligere øvelser fått en perm med sanger som det er meningen at de skal sette klistremerkene i. Foreldrene er snakkesalige og en av jentene peker på den store tretavlen med to figurer som står inntil hverandre som står lengst inn i lokale og lurert på hva den skal forestille. Et annet barn svarer at det er Jesus og Gud som klemmer. T1 sitter ved inngangen og ønsker alle som kommer velkommen, noen er der for første eller andre gang. T1 husker noen navn, men ikke alles. Alt i alt kommer det rundt 20 barn pluss foreldrene deres, det er flere søskenpar i gjengen.

Etter ca en halvtime, da alle er kommet og magene er fulle av pølser og oppskjært frukt, ringer T1 i en bjelle og barna samles i en ring på gulvet i den åpne plassen. De begynner med en sang hvor hvert enkelt barns navn blir sunget og at de andre er glade for at det barnet er der i dag. Etterpå har de to jentene med dukketeateret en liten forestilling med en lignelse som er oppdatert til nåtidens temaer. Ikke alle barna er interessert å følge opplegget, de svinser rundt i lokalene og finner andre ting å underholde seg med. T1 finner frem en cd-spiller, barna stiller opp på rekke og de synger ulike sanger med temaer som at Gud er glad i alle, alle har en plass i Guds rike og man skal være snille mot andre. Deretter skal de ha danseleken og alle barna jubler høyt. Til slutt samler T1 samler barna i ringen igjen, takker for at de kom og sier hadet. Barna og foreldrene finner yttertøyet sitt og forsvinner en etter en ut døra. Noen barn er igjen, de vil gjerne fortelle T1 ulike ting, men hun er opptatt med å rydde bort. Jeg fortsetter å sitte på plassen min, ser litt over notatene og bearbejder inntrykkene jeg har fått. Så kommer T1 bort til meg og jeg får muligheten til å spørre henne spørsmålene jeg har forberedt.

4.1.1.1 Resultat av strukturert observasjon 1

Gjenforeningen

	Positive følelser	Nøytral	Påtatt
Barn 1	x		

Barn 2		x	
Barn 3		x	
Barn 4	x		
Barn 5		x	

Samspill

	Inndrar trosopplærer	Minimerer	Kommando
Barn 1	x		
Barn 2	følger gruppen		
Barn 3	følger gruppen		
Barn 4	x		
Barn 5	x		

Kontaktsøking

	Stor grad	Mellom	Liten grad
Barn 1	x		
Barn 2			x
Barn 3		x	
Barn 4	x (vil holde T1 sin hånd hele tiden)		

Barn 5			x
--------	--	--	---

Avskjed

	Klemmer	Sier hadet	Bare går
Barn 1		x (prøver å ta kontakt og kose men T1 er opptatt)	
Barn 2		x(tar kontakt, vil vise noe)	
Barn 3		x	
Barn 4			x
Barn 5			x

4.1.1.2 Intervju med T1

Jeg begynner med å spørre hvordan oppmøtet i dag var og følger opp med hvordan oppmøtet har vært i vår. T1 forteller at det har ligget jevnt på rundt 20-25 barn. Det er kommet noen nye hver gang og få har møtt opp på alle møtene. Så lurer jeg på hva meningen med aktiviteten er og T1 svarer at det kan sees på som søndagsskole, målet er at barna skal bli kjent med Bibelen og føle det fellesskapet kirken gir. Aktiviteten er en del av trosopplæringsplanen i menigheten. Tilslutt vil jeg gjerne høre T1 tanker om hva slags forhold hun føler at barna får til henne. T1 sier at det er mange barn og hun er eneste leder på aktiviteten slik at fokuset ligger mest på gjennomføringen og at barna vite at Gud er glade i dem. Derfor føler hun at hun ikke de får noe dypt forhold, men hun prøver å huske navnene deres.

4.1.2 Observasjon 2

Observasjon 2 er også gjort av et trosopplæringstiltak som foregår annenhver uke og barna er i samme aldersgruppe som på tiltak 1. Aktiviteten foregår i midlertidige lokaler da kirken er under renovasjon. På dagtid benyttes lokalene som barnehage, så de bærer tydelig preg av det. Her er det også høyt under taket og det er en stor scene med instrumenter der jeg kommer inn. Det er 5 voksne som skal være med på tiltaket, de fleste er frivillige. Sittemuligheten er ikke like mange her som på tiltak 1, så jeg finner meg en stol og setter meg slik til at jeg har oversikt over scenen og døren der barna etterhvert kommer inn. De blir fulgt av foreldrene sine som tydelig kjenner menighetspersonalet godt. Det klemmes, skravles og latter fyller rommet før en av trosopplærerne (T2) finner frem gitaren sin og roper førstemann til å stille opp.

Barna løper til scenen og er raskt på plassene sine. De starter med å synge en sang som går på hva hvert enkelt barn heter. Mens barna synger går foreldrene inn på kjøkkenet og lager i stand kveldsmat som ungene skal få da de er ferdig med øvelsen. Barna er tydelig trygge og enser ikke at foreldrene går. De synger med stor entusiasme og dirigenten (D) er karismatisk og god til å lede dem. Ungene får være solister etter tur og D er flink til å rose de masse underveis. Sangene har koreografi og handler om at Gud er der for alle, alle mennesker er like mye verdt og lignende. Da de er kommet gjennom repertoaret og noen av de minste barna er i ferd med å miste det siste de har igjen av konsentrasjon, roper T at det er mat og barna skynder seg til bordet som har blitt dekket foreldre under øvelsen.

De synger "*O, du som mette liten fugl*" og barna hiver innpå med kveldsmat. Noen av personalet starter å rydde bort instrumentene sine, mens T2 går rundt med gitaren sin og spiller. Da barna er ferdig med brødsnivene sine, følger de etter T2 som fremdeles går rundt i rommet og spiller. Tilslutt samles alle midt i rommet og det gis informasjon om forestillingen de skal ha neste gang. Så forsvinner ungene en etter en etterhvert som foreldrene henter dem. Noen av barna blir hentet litt senere, men T2 og D snakker med og underholder de helt til farens bil står utenfor døren. Så

kommer D bort til meg, hun hadde nesten glemt at jeg var der. Jeg roser henne for arbeidet med barna og gjør meg klar for å stille spørsmålene jeg har forberedt.

4.1.2.1 Resultat av strukturert observasjon 2

Gjenforeningen

	Positive følelser	Nøytral	Påtatt
Barn 1	x		
Barn 2	x		
Barn 3	x		
Barn 4	x		
Barn 5		x	

Samspill

	Inndrar trosopplærer	Minimerer	Kommando
Barn 1			
Barn 2			
Barn 3			
Barn 4			
Barn 5			

Kommentar: Dette tiltaket har et veldig fastsatt opplegg, og gir ikke mulighet til at barna tar noe særlig initiativ til samspill.

Kontaktsøking

	Stor grad	Mellom	Liten grad
Barn 1	x		
Barn 2		x	
Barn 3		x	
Barn 4	x		
Barn 5			x

Avskjed

	Klemmer	Sier hadet	Bare går
Barn 1		x	
Barn 2		x	
Barn 3		x	
Barn 4		x	
Barn 5		x	

Kommentar til avskjed: Flere vil ikke dra hjem.

4.1.2.2 Intervju med D

Jeg har forberedt de samme spørsmålene som til T1 og starter med å spørre D om hvordan hun syns oppmøtet var i dag og hvordan det har vært i vår. D sier at det har vært jevnt med faste som har vært der hver gang, men at det er noe frafall i dag pga

langhelg. De har pleid å være rundt 30 stk hver gang. Meningen med aktiviteten har jeg alt funnet i trosopplæringsbrosjyre som ligger ved inngangen. Det står at aktiviteten er en satsning på det musikalske, det åndelige og det sosiale. Det skal være sang med fult, glede og mening. Til slutt spørre jeg D om hva slags forhold hun føler at barna får til henne? Hun forteller at hun føler at barna ser opp til henne og at hun blir glade i de. Målet hennes er å gi de noe og hun synes at barna virker trygge på henne.

4.1.3 Observasjon 3

Observasjon 3 er gjort under et kontinuerlig trosopplæringstiltak for små barn. Lokalet er kirkerommet i en relativt ny kirke. Mellom kirkebenkene og alteret er det lagt ut store matter, og det er kosedyr, ulike instrumenter og sjal fremme. Da foreldrene og barna ankommer en etter en, blir de møtt av en blid trosopplærer (T3) som hilser velkommen. Noen av barna sover, mens andre ser på lekene som ligger på mattene. Foreldrene og barna setter seg i en stor ring på gulvet og T3 begynner med opprop. Så starter de med noen enkle regler og T3 tuller med ulike kosedyr til barna. De ler høyt og viser tydelig at de koser seg. Barna får utdelt ulike instrumenter som de leker med og prøver spille litt på. Videre synger de sanger som *Måne og sol*, *Hvem har skapt alle blomstene* og *Vær meg nær*. Under sistnevnte kan de som ønsker det få gå å tenne lys i en stor lysglobe som står i et hjørne. Nesten alle foreldrene tar barna sine på armen og går bort for å tenne et lys. Da alle har samlet seg på mattene igjen, finner T3 frem store blå sjal som hun tar over barna. De synger ulike sanger med hav, mens barna ligger på gulvet og foreldrene simulerer bølger over dem med sjalene. Etter tre sanger blir sjalene ryddet bort av T3 mens rolig musikk spiller i bakgrunnen. De synger en kveldssang med barna tett inntil seg på fanget, før T3 finner frem såpebobler som de blåser mens de hører på en musikalsk utgave av velsignelsen. Man kan tydelig se på barna at det er stor stas med såpeboblene. Tilslutt takkes det for i dag, men noen foreldre og barn blir sittende igjen for å prate litt. Jeg hjelper T3 med å rydde litt, før jeg finner frem spørsmålene mine.

4.1.3.1 Resultat av strukturert observasjon 3

Gjenforeningen

	Positive følelser	Nøytral	Påtatt
Barn 1	x		
Barn 2	x		
Barn 3		x	
Barn 4	x		
Barn 5		x	

Samspill

	Inndrar trosopplærer	Minimerer	Kommando
Barn 1	x		
Barn 2	x		
Barn 3		x	
Barn 4			x
Barn 5		x	

Kontaktsøking

	Stor grad	Mellom	Liten grad
--	-----------	--------	------------

Barn 1	x		
Barn 2	x		
Barn 3		x	
Barn 4			x
Barn 5		x	

Avskjed

	Klemmer	Sier hadet	Bare går
Barn 1		x	
Barn 2		x	
Barn 3			x
Barn 4		x	
Barn 5		x	

4.1.3.2 Intervju med trosopplærer observasjon 3

T3 får også samme spørsmål som T1 og D. På spørsmålet om hvordan oppmøtet i dag var og hvordan det har vært i vår, svarer T3 at det er stort sett de samme som kommer hver gang og at det var så mange som ville være med på tiltaket at de har måttet lage to grupper. Videre forteller T3 at hensikten med tiltaket er at barna og deres foresatte skal bli kjent med kirken, kirkelige ansatte og hverandre. Det er viktig å treffe andre som er i samme situasjon som seg selv og det er positivt at barna blir vant til å være i kirkerommet fra de er små. Tilslutt spør seg også T3 hvordan forhold hun føler at hun får til barna og svaret jeg får er at hun føler at barna kjenner henne igjen utover i semesteret og at blir glade når de ser henne fordi de forbinder henne

med noe som er positivt og gøy. Hun synes det også er viktig å få en god relasjon til de foresatte som er med på tiltaket sammen med barna slik at de ser på trosopplæringen som noe de vil delta på videre i barna sitt liv.

4.2 Analyse av resultatene

I en analyse av innsamlet materiale, skal man granske dataen for å finne ut hva den kan fortelle. Da jeg skulle danne meg kategorier for den strukturerte observasjonen, tok jeg utgangspunkt i tilknytningsteori som innordnet barns relasjoner i fire kategorier og hva som kjennetegnet disse kategoriene. Derfor vil jeg forsøke å plassere relasjonen mellom barn og den voksne i trosopplæringen disse kategoriene under analysen av dataen. For å gjøre dette så oversiktlig som mulig starter jeg med med barn 1 på observasjon 1, videre kalt B1.1, og jobbe meg nedover listen. Vurderingen av i hvilken kategori jeg har plassert barna, er gjort i henhold til de observasjonene jeg gjorde.

Barn	Trygg	Utrygg/ unnvikende	Utrygg/ ambivalent	Des- organisert
B1.1	x			
B1.2		x		
B1.3		x		
B1.4	x			
B1.5		x		
B2.1	x			
B2.2	x			
B2.3	x			
B2.4	x			
B2.5		x		
B3.1	x			
B3.2	x			

B3.3		x		
B3.4			x	
B3.5		x		

Jeg har også valgt ut hovedinntrykk fra hver observasjon basert på selve observasjonen og intervjuet med den voksne. Observasjon 1 er en uhøytidelig søndagsskole med mange barn og en voksen som gjør at fokuset blir liggende på å holde kaoset nede og lære bort tryggheten Gud kan gi. Observasjon 2 er på mange måter observasjon 1 sin motpart, her er det klare rammer og fastsatt program. Det er flere voksne til stede som alle har sine klare roller. Fokuset ligger på sang med fult, glede og mening og flere av barna vil ikke hjem fra tiltaket. Observasjon 3 er preget av mye rekvisitter og en sprudlende voksen som barna blir glade av å se igjen. Fokuset ligger på at det skal være en koselig stund i kirken for alle som deltar.

5 Drøfting

Ordet *drøfte* har sin opprinnelse i det å riste korn i såld slik at agner og støv skilles fra kornet. Dalland mener det er et godt bilde på hva det vil si å drøfte i forbindelse med en oppgave. Man kan også si at å drøfte er å diskutere og ta for seg og granske fra forskjellige sider. Under drøftingen skal man vise hvilken sammenheng det er mellom de teoretiske perspektivene i litteraturdelen og resultatene fra undersøkelsene man har gjort. I hvilken grad beskriver dataene som jeg har samlet inn relasjonen mellom barna og den/ de voksne på tiltaket? Egnert metoden jeg har valgt ut seg for å finne svar på problemstillingen? Mangler jeg opplysninger? Det er viktig å ha et kritisk blikk på det materialet som man har samlet inn (Dalland, 2012: 142-143, 145).

5.1 Vurdering av litteraturen

Jeg begynte med se på hva trosopplæring i Den norske kirke er, for å få vite mer om det jeg ønsket å forske på. *Plan for trosopplæring* ga meg en bred innføring i hva som er hensikten med trosopplæringen i Den norske kirke. Jeg fant svar på hva Den

norske kirke tenker om de ulike aldersgruppene, slik at det var lettere for meg å velge ut hvilken aldersgruppe jeg ville studere. Et minus med å kun bruke planen som kilde til trosopplæring i Norge, var at planen gir rom for og forventer at trosopplæringen skal utvikles og tilpasses de lokale forutsetningene i de ulike menighetene i Norge. Derfor ga den meg ikke nok innsikt i hva som ventet meg under observasjonen, dette vil jeg komme mer tilbake til under vurdering av metode.

Jeg fant ikke så mye skrevet om tilknytningsteori på norsk. I boka *Religionspsykologi* har Kari Halstensen skrevet et kapittel om tilknytningsteori, dette var mitt første møte med tilknytningsteori og inspirerte meg til å bruke teorien i masteroppgaven. Etter søk på tilknytningsteori i databaser på biblioteket ved *Det teologiske menighetsfakultet*, fant jeg to bøker til skrevet av Anders Broberg og hans kollegaer. Bøkene ga en bred og utfyllende innføring i tilknytningsteori. Særlig *Anknytning i praktiken* var svært nyttig fordi den handler om tilknytningsteori bruk i forskning og klinisk arbeid. Erfaringene andre forskere hadde gjort i et tilknytningsperspektiv var fruktbart å ta med seg inn i veien frem mot valg av en forskningsmetode og utforming av kategorier til observasjonene. Selvsagt kunne jeg hentet inn flere kilder da det kom til tilknytningsteori for å få flere syn på teorien, men jeg følte at det jeg hadde funnet ga meg dyp nok innføring til å forsøke å svare på problemstillingen i det begrensede tidsrommet oppgaven skal skrives på.

5.2 Vurdering av metoden

Av observasjon 1 erfarte jeg at det var vanskeligere enn jeg hadde trodd å plassere ungene i de forskjellige kategoriene på det strukturerte observasjonsskjemaet. De svinset rundt og det var mye som skjedde hele tiden, slik at å skulle holde styr på fem forskjellige, ukjente barn for å krysse av deres oppførsel i et skjema, var noe krevende. Det hadde sikkert gitt nok data å følge med på tre barn isteden, men jeg var redd for at materialet skulle bli for tynt. Kategoriene jeg hadde valgt for i skjemaet, var logiske da jeg jobbet med utformingen av skjemaet. Men jeg hadde aldri vært tilstede på et trosopplæringstiltak på det tidspunktet så jeg visste ikke nok om hendelsesforløpet til å lage et skjema som kunne fungert bedre og vært mer

hensiktsmessig. Derfor burde jeg hatt en preobservasjon av tiltakene. Observasjon 2 foregikk relativt kort etter observasjon 1, slik at jeg ikke fikk gjort stort med de erfaringene som jeg hadde blitt rikere. Derfor valgte jeg å holde på kategoriene under observasjon 3 også, slik at dataene skulle kunne sammenlignes på en best mulig måte. Selv om jeg ser at observasjonsskjemaet kunne vært annerledes utformet, mener jeg at det allikevel har gitt meg resultater som jeg kan arbeide videre med.

Observasjon 3 skiller seg fra observasjon 1 og 2 fordi barna er en del yngre og foreldrene også er deltakere på tiltaket. Derfor var jeg veldig i tvil om jeg skulle ta den med i oppgaven. Jeg valgte å ta den med fordi selv om den ikke lar seg sammenligne så godt med de to andre observasjonene, så gir den nyttig funn som belyser problemstillingen min. Barna som deltar på tiltaket er så små at de kan klassifiseres som babyer og småbarn. Derfor kunne jeg ha brukt en annen metode for observasjon, slik som *Fremmedsituasjonen*. Jeg valgte å ikke bruke denne fordi det kreves helt andre ressurser enn det jeg hadde muligheten til under dette prosjektet, men jeg hadde den i bakhodet under observasjonen slik at den farget funnene. Under avsnittet observasjon 3 i drøfting av resultater, vil jeg utdype hva denne observasjonen brakte inn i forskningen min.

Under refleksjon av metode, tenkte jeg nøye gjennom hvilken metode som egnet seg for å svare på problemstillingen, selvsagt kunne jeg valgt andre metoder, men jeg føler at dataene jeg samlet inn egner seg til å svare på problemstillingen fordi observasjon har gitt meg mulighet til å se på relasjonen mellom barn og voksne som møtes i trosopplæringen. Uansett om tilknytningsteori var rette briller å ta på seg, så har observasjonene vært fruktbare for meg på flere måter. Dette vil jeg se nærmere på i drøftingen av resultatene.

5.3 Drøfting av resultatene

Drøfting av resultater skjer ved at man sammenligner likheter og forskjeller som man finner i datamaterialet og ved å kritisere og diskutere ulike emner fra materialet som

er samlet inn. Jeg velger å først se på hvilken type tilknytning det ser ut til at barna har til de voksne som de møter i forbindelse med trosopplæringstiltak.

5.3.1 Tilknytningstyper

Over halvparten, 8 av i alt 15 observerte barn, ser ut til å ha en trygg tilknytning til den voksne de møtte på tiltaket de deltok på. Flesteparten av disse deltok på tiltaket jeg har kalt observasjon 2, hvor 4 av 5 barn ble plassert i kategorien trygg tilknytning. På de to andre tiltakene, observasjon 2 og observasjon 3 havnet majoriteten av de observerte barna i kategorien utrygg/unnvikende. Hva betyr så dette? Den første kommentaren til veilederen min er at det er veldig positivt at det virker som ingen av barna har en desorganisert tilknytning til trosopplæreren.

Jeg ser for meg to mulige årsaker til at barna viser den tilknytningen til den voksne som de gjør. Den første er at de faktisk knytter et bånd til trosopplærer som kan sammenlignes med den relasjonen de har til foreldrene. Hvis trosopplærer er tilstedeværende og lydhør, vil barna utvikle en trygg tilknytning. Hvis trosopplærer er distansert og opptatt av andre ting, kan barna føle seg uønsket på tiltaket og i kirken generelt slik som litteraturen om tilknytningsteori forteller oss skjer med barn som ikke blir sett av omsorgspersonene. Men ser de trosopplærer ofte nok til å sammenligne relasjonen med den de får til foreldre? Her er nok svaret nei, å være med en trosopplærer en times tid en gang i uka, kan ikke sammenlignes med det daglige ansvaret. Derfor ser jeg en annen årsak, kan de indre arbeidsmodellene som barna har utviklet som følge av relasjonen til foreldrene legge føringer for hvordan de oppfører seg mot den voksne de møter i forbindelse med et trosopplæringstiltak? Legger man dette inn i resultatene vil man kunne si at det er positivt at ingen av barna som deltok på tiltakene har desorganisert tilknytning til sine omsorgspersoner. Derimot har over halvparten en trygg tilknytning til sine foreldre. Men hva med de 40 % som faller inn i kategorien utrygg/unnvikende? Har de en slik relasjon til sine foreldre også? Det fanger ikke studien min opp, men jeg synes det er viktig å huske på at tilknytningsteori er beregnet på omsorgspersoner og nære relasjoner. En trosopplærer vil sannsynligvis ikke falle inn i den kategorien og kan noen ganger sees på som den fremmede i en slik situasjon isteden.

5.3.2 Lokale forskjeller

Funnene viser at det helt klart er lokale forskjeller i tilknytningen til trosopplærere. Observasjon 2 hadde klart flest barn i kategorien trygg, hvorfor er det slik? Hvis man sier at det er de indre arbeidsmodellene som styrer tilknytningen til den voksne de møter i forbindelse med trosopplæringstiltak, så kan man spørre seg om barn i denne menigheten generelt er tryggere enn barn i de andre menighetene? Er foreldrene i denne menigheten mer lydhøre? Et mulig svar hvis man ser til litteraturen er at barn som er i alderen som jeg har observert, har utviklet mer sofistikerte og avanserte indre arbeidsmodeller enn babyer og små barn. Trosopplærere vil ikke da være fremmed, men del av et sosialt miljø barna er vant til å ferdes i.

Observasjon 2 skilte seg ut fra de to andre observasjonene fordi det var mange voksne trosopplærere til stede slik at D fikk tid til å se og være lydhør til barna istedenfor å bare prøve å holde kaoset nede? Handler forskjellen i tilknytning rett og slett om at flere ressurser inn i tiltaket gjør at det er lettere å danne en trygg tilknytning til barna? Teorien sier at jo mer lydhør personen i relasjonen er til barnet, jo tryggere tilknyttet blir barnet. Da er det naturlig å tenke seg at D får mer tid til å være lydhør og derfor blir barna tryggere tilknyttet til henne. For å støtte opp under dette argumentet, kan man se til intervjuet med D der hun forteller at hun føler at barna ser opp til henne og at hun blir glade i de. Målet hennes er å gi de noe og hun synes at barna virker trygge på henne. D er altså bevisst på hva slags type tilknytning hun vil formidle og resultatene av observasjonen viser at hun lykkes,

5.3.3 Tilknytning til Gud

På observasjon 1 viser resultatene at kun 2 av 5 barn er trygt tilknyttet trosopplærere. T1 er klar over at hun ikke får noe nært forhold til barna, det kommer klart frem under intervjuet, På spørsmålet om hva slags forhold hun får til barna svarer T1 at det er mange barn og hun er eneste leder på aktiviteten slik at fokuset ligger mest på gjennomføringen og at barna vite at Gud er glade i dem. Derfor føler hun at hun ikke

de får noe dypt forhold, men hun prøver å huske navnene deres. Fokuset ligger altså på at barna skal se på Gud som en trygg base. *Plan for trosopplæring* sier om aldersgruppen som deltok på observasjon 1 at det er en fin alder for å lære seg Fadervår. Bønnen lærer barn at Gud er en omsorgsskikkelse som kan gjerne vil være en farsfigur. Tilknytningsteori sier at bønn kan også sees på som en måte å oppsøke Gud og forskning viser at når kristne ber ligger fokuset på relasjonen til Gud. Videre sier teorien at Gud kan fungere som en trygg base og sikker havn. Om T1 lykkes i å formidle dette til barna, fanger ikke observasjonen min opp. Den er heller ikke ment til å gjøre det for jeg ønsker å se på relasjonen mellom barn og trosopplærer. Grunnen til at jeg allikevel har valgt å se på dette, er for å finne mulige forklaringer på hvorfor barna på observasjon 1 har en svakere tilknytning til T1 enn barna på observasjon 2 har til D. T1 og D har forskjellig tilnærming til trosopplæring; T1 ønsker å formidle en trygg Gud som er glad i barna, mens D har fokus på glede og mening i fellesskap og på at hun skal se hvert enkelt barn.

5.3.4 Observasjon 3

I avsnittet som omhandlet vurdering av metode, kom jeg inn på at observasjon 3 ikke egnet seg til en fruktbar sammenligning med resultatene fra observasjon 1 og 2 fordi barna var i en annen aldersgruppe med mindre utviklede indre arbeidsmodeller. Jeg skal nå utdype hvorfor jeg valgte å ta den med og hva skal resultater det ga inn mot problemstillingen min. 3 av de 5 barna jeg observerte viste stor gjensynsglede når de så T3, men alle mødrene som også deltok på tiltaket, var også glade for å treffe T3 igjen. Mødrene viste typiske tegn på en trygg voksenrelasjon som klemmer, latter og positiv samtale. Selv om det var barn som var hovedfokuset for studien min, så syns jeg dette er funn som det er viktig å ha med videre fordi hvis man ser til korrespondansehypotesen innen tilknytningsteori som sier at tro kan overføres. Bowlby mente at tilknytningsmønstre kunne bli overført fra generasjon til generasjon og disse kunne man finne i de indre arbeidsmodellene. Har mødrene en trygg tilknytning til T3 og muligens Gud, så kan de overføre dette til barna sine. En annen grunn til det er viktig at foreldrene har en positiv tilknytning til voksne de møter i forbindelse med trosopplæringstiltak, er at *plan for trosopplæring* sier at trosopplæring i Den norske kirke er et samarbeid mellom familien og menigheten.

Dessuten er barns deltakelse på trosopplæringstiltak avhengig av at foreldrene, i hvert fall frem til konfirmantalden. Derfor kan det være avgjørende at de har en trygg tilknytning til de voksne barna møter i forbindelse med trosopplæringstiltak.

6 Oppsummering og konklusjon

Hvis problemstillingen har vært fruktbar, skal den peke mot en konklusjon, skriver Dalland. Konklusjonen skal fortelle hva vi har erfart oss om problemstillingen, men den skal også si noe om den kunnskapen vi ikke har fått. For å få en sammenheng mellom det som er foregående og konklusjonen, bør man ha med en oppsummering. I oppsummeringen skal de sentrale poengene og resultatene komme godt frem, og hvorfor man mener de er viktige bør begrunnes (Dalland, 2012: 147). Jeg skal nå komme med en oppsummering av mitt forskningsprosjekt slik at konklusjonen skal være lettere å følge.

6.1 Oppsummering av oppgaven

Jeg startet oppgaven med en redegjørelse av hensikten med oppgaven, jeg ønsket bruke en sentral teori innen fagfeltet mitt som er religionspsykologi for å se på trosopplæringen i Den norske kirke. Deretter fulgte en utdyping og definisjon av problemstillingen min som er om tilknytningsteori kan være nyttig for å se på relasjonen barna får til voksne som de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak i Den norske kirke. Det neste punktet var en oversikt over hvordan jeg har disponert oppgaven slik at leseren var forberedt og lettere skulle kunne følge oppgaven.

Jeg har gjort rede for to litterære emner, jeg startet med trosopplæring i Den norske kirke for å få et innblikk i forskningsobjektets natur. Etter en kort innføring i trosopplæringens historie i Norge, ga jeg en fremstilling av målet til trosopplæringsplanen til Den norske kirke; den norske kirke har utviklet en *plan for trosopplæring* med det formål å bidra til en sammenhengende og systematisk trosopplæring der fokus ligger på å vekke og styrke den kristne tro, gi kjennskap til

den treenige Gud, bidra til kristens livstolkning og livsmestring og utfordre til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. Målgruppen er alle døpte i alderen 0-18 år uansett funksjonsevne. Videre fulgte et sammendrag av trosopplæringen innhold med nøkkelord som størst av alt, barnets plass i Guds rike og Guds kjærlighet. Etterpå så jeg på hvordan trosopplæringen er bygget opp og tok for meg alderstrinnene i kronologisk rekkefølge. Til slutt i den delen av oppgaven så jeg på hvem de voksne i trosopplæringen er for å definere en del av problemstillingen min; *voksne* er kateketer, prester, menighetspedagoger, barne-og ungdomsarbeidere eller frivillige voksne som har ansvar for og/eller deltar på trosopplæringstiltak.

Den andre litterære emnet jeg gjorde rede for var tilknytningsteori. Jeg begynte med de store og grunnleggende navnene innen teorien; John Bowlby og Mary Ainsworth, og hvordan tilknytningsteorien vokste frem. Neste emne var utvikling av tilknytning som skjer i forskjellige stadier hos det nyfødte barnet og hva som skjer barnet skilles fra omsorgspersoner. Denne reaksjonen kan sammenlignes med sorgfasene som voksne går igjennom ved tap av nære personer. Den tidlige tilknytningens konsekvenser er at erfaringer fra tidligere samspill vil ha innflytelse på de forventningene personen har til interaksjoner av lignende type. En viktig del av tilknytningsteorien er Bowlbys tanke om indre arbeidsmodeller; i 6 til 12-måneders alderen utvikler barnet sine kognitive evner og det begynner å danne seg forestillinger om seg selv og relasjonene det har til andre mennesker. Disse bildene danner grunnlaget for hvordan barnet forholder seg i kontakt med andre mennesker. Menneskets tilknytning til sine artsfrender er avhengig av alder og kognitiv utvikling. Tilknytningsteorien har også satt sitt preg på religionspsykologien med hypotesen om Gud som trygg base, sikker havn og ulike tanker om sammenheng i foreldrerelasjon og gudsrelasjon. Tilknytningsteorien har ulike bruksområder innen blant annet klinisk spedbarnspsykologi, tilknytning i fosterhjem og når det kommer til barneoppdragelse.

For å kunne svare på problemstillingen min, måtte jeg benytte meg av en forskningsmetode. I tilknytningsteorien er det utviklet ulike forskningsmetoder etter aldersnivåer. Etter refleksjon over metode kom jeg frem til at strukturert observasjon

kunne være fruktbart. Kategoriene til observasjonsskjemaet fant jeg i tilknytningsbasert forskning. Jeg gjorde rede for hvordan jeg utformet de strukturerte skjemaene og tenkte igjennom forskningsetikk med tanke på mitt prosjekt. Deretter systematiserte jeg resultatene ved å ta for meg en observasjon om gangen før jeg samlet alle funnene i et skjema som jeg analyserte. Så fulgte en vurdering av litteraturen og metode. Hva kunne jeg gjort annerledes og hva manglet? Neste avsnitt handlet om drøfting av resultatene, nøkkelord her var tilknytningsstiler, lokale forskjeller, tilknytning til Gud og observasjon 3 som skilte seg ut. Disse punktene vil jeg ta med meg videre inn i sentrale poenger og viktige resultater.

6.2 Sentrale poenger og viktige resultater

Hva var de viktigste resultatene mine? Var teorien fruktbar og fant jeg noe som kunne tilføre ny kunnskap inn i teorien? Kan funnene være viktig for de voksne som barna møter i forbindelse med trosopplæringstiltak? Det første poenget jeg merket meg var at ved ha kjennskap til og være oppmerksom på tilknytningsteorien kan trosopplærere ved å observere barn som deltar på ulike tiltak, se de ulike tilknytningsmønstre og bruke de for å fange opp barn med desorganisert tilknytning. Det trenger ikke bety at disse barna har det vanskelig hjemme for tilknytningsteorien er kompleks og det er også mennesket, men det kan være et verktøy å ta med seg inn på tiltak slik at man kan være ekstra lydhøre overfor barna det gjelder.

Det er viktig at foreldre også får en trygg tilknytning til de voksne som barna møter i forbindelse med trosopplæringstiltak fordi barnas deltakelse er avhengig av det og korrespondanseteorien sier at de indre arbeidsmodellene kan videreføres fra generasjon til generasjon slik at barna arver foreldrenes relasjon til Den norske kirke. Det første møtet med trosopplæringen i Den norske kirke er gjerne dåpssamtaler og babysang. Dette blir da viktige arenaer som det bør satses på. Som jeg nevnte i innledningen, så er meg bekjent, ikke tilknytningsperspektiv og trosopplæring satt i sammenheng før. Derfor er dette ny kunnskap som kan tas med inn i trosopplæring i Den norske kirke.

6.2 Konklusjon: kan tilknytningsteori være nyttig for å se på relasjonen barn får til voksne de møter i forbindelse med ulike trosopplæringstiltak?

Ut i fra min forståelse av trosopplæringen i Den norske kirke og tilknytningsteorien etter flere observasjoner av tiltak, analyse av resultater og drøfting av funn mener jeg at tilknytningsteori kan være nyttig for å se på relasjonen mellom barna og de voksne barna møter i forbindelse med ulike trosopplæring tiltak fordi kjennskap til teorien og dens kategoriseringer gjør det mulig å fange opp barn med negative indre arbeidsmodeller slik at man kan gjøre et forsøk på å endre disse. Teorien gjør også trosopplærer bevisst på hva slags mekanismer som utvikler trygg tilknytning og hvor viktig lydhørhet fra en voksen er for et barn. I tillegg viser observasjon 3 i sammenheng med teori om gudsrelasjon i et tilknytningsperspekt hvor avgjørende det er at man har fokus på at foreldrene skal få en trygg tilknytning til trosopplærer og det fellesskapet Den norske kirke er. I innledningen skrev jeg at noe av motivasjonen for å utføre dette prosjektet var å få kompetanse som jeg kunne bruke på en fremtidig arbeidsplass, det føler jeg at jeg absolutt har oppnådd. Jeg har fått ny og forbedret innsikt i relasjonene jeg har til mine egne barn, min mann, kollegaer og fremfor alt barna jeg møter i forbindelse med trosopplæringstiltak.

7 Litteraturliste

Broberg, A., Granqvist, P., Ivarson, T. og Mothander, P.R. (2007) *Anknytningsteori: Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Falköping :Natur och Kultur.

Broberg, A., Mothander, P.R, Granqvist, P. og Ivarson, T. (2008) *Anknytning i praktiken:*

tillämpningar av anknytningsteorin. Stockholm :Natur og Kultur.

Bryman, A. (2012) *Social research methods*. United States :Oxford University Press.

Dalland, O. (2012) *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Halstensen, K. (2014) Når mennesket knytter bånd til Gud. I Danbolt L.J., Engedal L.G,

Hestad, K., Lien, L og Stifoss-Hanssen, H. (red), *Religionspsykologi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Kirkerådet. (2010). *Plan for trosopplæring: Gud gir- vi deler*. Oslo: Den norske kirke.